

Lanceloet en het hert met de witte voet

editie Maartje Draak

bron

Maartje Draak (ed.), *Lanceloet en het hert met de witte voet*. Martinus Nijhoff, Leiden 1984 (zevende druk).

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_lan003lanc01_01/colofon.htm

© 2003 dbnl / erven Maartje Draak

Inleiding

In het Haagse Lancelot-handschrift - dat op de Koninklijke Bibliotheek wordt bewaard - gaat temidden van grotere en kleinere (Arthur-)romans het verhaal schuil van 'Lanceloet en het Hert met de Witte Voet'. Het beslaat nog geen vijf pagina's en vormt zo slechts een heel klein onderdeel van het Haagse manuscript, dat in onze tijd 240 bladen (dat is 480 pagina's) telt. (En bovendien maken deze 480 pagina's maar ongeveer de helft uit van het gehele werk dat er eens geweest moet zijn.)

Het schema is als volgt:

Een jonkvrouw zoekt als uitverkorene een ridder die dapper genoeg is om haar de 'witte voet' te brengen van een door leeuwen bewaakt hert. Als gids naar de plaats van avontuur dient een wit hondje. Keye, Arthurs hofmaarschalk, onderneemt de tocht en komt onverrichterzake terug. Lanceloet trekt uit, slaagt in zijn poging maar wordt zwaar gewond. Een schurk - aan wie Lanceloet de 'witte voet' heeft toevertrouwd - eist de jonkvrouw op. Walewein redt zijn vriend Lanceloet en verslaat de schurk in een gerechtelijk duel. De genezen Lanceloet trouwt niet met de jonkvrouw (hij heeft immers Koningin Guenevere lief).

Wat kunnen wij over dit verhaal te weten komen?

Wij weten niet door wie het bedacht is en wanneer.

De tekst - d.w.z. het 'afschrift' in het Haagse Lancelot-handschrift - is niet onberispelijk. De afschrijver heeft zich wel eens vergist, en daarenboven is er een stukje uit één blad verloren gegaan, wat geleid heeft tot enig tekstverlies op twee pagina's. Als er nu een afschrift in een ander handschrift bewaard was, konden wij de twee teksten met elkaar vergelijken en misschien de ene met behulp van de andere herstellen. Deze mogelijkheid

is ons ontzegd: wij hebben alleen de tekst van het Haagse handschrift. En hoe komt ons verhaal terecht in dit middeleeuwse perkament-boek waarvan wij eigenlijk zo weinig weten? Voor alles moeten wij dus enige punten omtrent dit handschrift - dat ik in het vervolg 'het boek' zal noemen - bezien.

Te oordelen naar de uiterlijke kenmerken en volgens de tegenwoordige stand van de palaeographie werd het geschreven in de eerste helft van de veertiende eeuw. Het zou veel prettiger zijn als het boek gedateerd was, maar dit is niet het geval.

Het bevat een verzameling van Arthur-romans, doch het is meer dan een verzamelhandschrift, d.i. een boek waarin verschillende stukken voorkomen, los van elkaar en in een willekeurige volgorde. Hier is een min of meer geslaagde poging gedaan om een groter geheel te bereiken en men spreekt daarom ook van een Lancelot-compilatie. (De naam Lancelot wordt er aan verbonden omdat het leeuwendeel gevormd wordt door een zeer uitgebreide Lancelot-roman.)

Het heeft toebehoord aan Heer Lodewijk van Velthem. Dat behoeft men niet af te leiden: dat staat er uitdrukkelijk in op de laatste pagina, en wat het belangrijkste voor ons is, het staat er in de hand van de voornaamste afschrijver van het boek (nog enige andere copïisten schreven kleinere partijen). Hij schreef (ik breng het alleen over in modern Nederlands): Hier eindigt het boek van Lancelot dat van heer Lodewijk van Velthem is. Ware deze mededeling ons gedaan in een onbekende - misschien latere - hand, dan zouden wij er niet onvoorwaardelijk op kunnen vertrouwen. Zoals de zaak er nu voorstaat, hebben wij zekerheid over naam en eigendom, en vanuit deze gegevens redeneren wij een stap verder: dat deze Lodewijk van Velthem wel dezelfde zal zijn als de bekende schrijver, jongere tijdgenoot van Maerlant. Van de schrijver Lodewijk van Velthem is met zekerheid bekend dat hij in het begin van de veertiende eeuw leefde en werkte, en dat hij Arthurromans vertaalde uit het Frans. (Er zijn ons namelijk andere en gedateerde teksten van hem bewaard.)

Was het echter de literator Van Velthem die het geciteerde

eigendomsmerk - men zou haast zeggen: zijn ex libris - op het boek deed aanbrenge, dan duikt er tegelijkertijd een nieuw probleem op. Heeft hij alleen maar voor zijn eigen plezier, voor zijn eigen bibliotheek een zo omvangrijke compilatie van Arthur-romans laten overschrijven, of heeft hij zelf teksten verzameld, ze misschien zelfs bewerkt of vertaald, en ze tot een nieuw geheel samengevoegd? En zo hij de compiler was, deed hij dit dan weer alleen voor eigen plezier, of wilde hij afschriften van het boek op de markt brengen?

Op het ogenblik acht men het vrijwel zeker dat Van Velthem ook de compiler van het boek is. Men heeft dat zeer aannemelijk gemaakt aan de hand van rijm- en andere bewerkings-eigenaardigheden¹. (Let wel: ik blijf mij zeer voorzichtig uitdrukken, omdat zoiets buitengewoon moeilijk te bewijzen valt.)

Herkomst van het verhaal?

Nu wordt de vraag dus: hoe kwam Van Velthem (of een ander vòòr hem) aan het verhaal van 'Lanceloet en het Hert met de Witte Voet'? Het is niet nutteloos dit probleem op te werpen, zelfs al heb ik hierboven gezegd dat wij niet weten wie het verhaal bedacht heeft en wanneer. Immers, het is bewerking van traditionele stof en de verhalen-kenner speurt er motieven in van het sprookje van de Drakendoder.

Aan het begin van deze eeuw zou men een antwoord dadelijk gereed hebben gehad - dat de moeilijkheid feitelijk maar zou hebben verschoven. Men zou dan gezegd hebben: het origineel was een franse tekst, omdat men in principe aannam dat alle middelnederlandse Arthur-teksten naar franse originelen werden bewerkt. Tegenwoordig is men daar zo zeker niet meer van en moet de kwestie van geval tot geval worden onderzocht.

Waarom trouwens ook? Waarom zouden er geen oorspronkelijke middelnederlandse Arthur-romans zijn geweest? Dat wil dan zeggen: romans, gebouwd op bekende, in het Arthur-kader passende gegevens, zonder dat voor het geheel

1 Zie het artikel van J. te Winkel in Ts. v. Ned. Taal- en Lettk. X (1891): *De Perchevael en het Haagsche Lancelothandschrift*, en daarvan in het bijzonder pp. 169-172.

een frans voorbeeld bestaat. (Vergelijk daarmee bijv. de mogelijkheid dat een Nederlander in deze tijd een detective-roman schrijft die in Engeland speelt, en waarin hij gebruik maakt van bekende motieven als daar zijn: Scotland Yard, Londense 'bobbies', de knappe individuele speurder, het geheimzinnige meisje, enz., enz. Of dat een Nederlander een cowboy-roman samenstelt met behulp van zijn herinneringen uit tientallen van dergelijke romans, zodat hij haast meent de grote ranches, de rodeo's, het lassoën en brandmerken van het jonge vee en het achtervolgen van de veedieven, met eigen ogen te hebben aanschouwd!)

Wanneer wij nasporingen doen in de familiegeschiedenis van 'Lanceloet en het Hert met de Witte Voet', stoten wij - tot onze vreugde - op het franse 'Lai de Tyolet'¹. Nauwe familie-verwantschap is er ongetwijfeld; het verhaal blijkt echter geen rechtstreekse voorvader, doch een neef. Wat vertelt ons het Lai van Tyolet, en wat is een lai?

Lai - als vakterm van kunstenaars - is oorspronkelijk een keltisch woord (de ierse vorm is *laid* of *laoid*), naam voor een kunstuiting die òf geheel op muzikaal gebied lag (: muziekstuk), òf half op muzikaal en half op letterkundig terrein (: lyrische zang met begeleiding). In het derde kwart van de twaalfde eeuw oogstte een franse dichteres, Marie de France, veel bijval met een serie korte versvertellingen die voor het merendeel speelden in een onwerkelijke toversfeer, verscheidene ervan in de keltische sprookjeswereld.

Als wij haar bundel verhalen - de meeste zijn allerliefst - doorlezen, treft ons een opvallend veelvuldig gebruik van het woord 'lai'. Soms zegt zij dat haar verhaal (één van haar verhalen) een 'lai' is, soms geeft zij aan 'het voorval van een lai' te zullen vertellen, verschillende malen merkt zij op dat 'de Britten een lai maakten' naar aanleiding van de in haar vertelling geschetste gebeurtenissen, en dat de muziek ervan mooi is. Haar gebruik van de term is meerzinnig; wij constateren een be-

1 Zie de Bibliografische lijst op. p. 31.

tekenis-in-overgang, moge het nu zijn dat zij zèlf weifelt ten opzichte van het juiste gebruik, of dat zij de onzekerheid in haar omgeving daarover weerspiegelt. In de franse literatuur zien wij (naast de oorspronkelijke betekenis van 'lyrisch gezang') het woord 'lai' ingang vinden via de verhalen van Marie de France als aanduiding van het soort verhalen van Marie de France.

Deze betekenis-uitbreiding heeft de (moderne) literatuur-onderzoekers voor heel wat moeilijkheden geplaatst. Niet om het feit van de betekenisuitbreiding op zich zelf; men aanvaardt en hanteert eenzelfde woord in hoogst afwijkende betekenissen (ik kies als willekeurig maar veelzeggend voorbeeld ons gebruik van het woord 'parket'), en vindt dat normaal. Men dient echter te weten dat er uitbreiding heeft plaatsgehad - anders begrijpt men een woord niet in bepaalde gevallen - en liefst dient men ook te weten hoe die uitbreiding mogelijk was.

Aanvankelijk heeft men zich bijv. afgevraagd of Marie's verhalen soms gezongen moesten worden, en wat de Britten er mee te maken hadden¹. (Marie spreekt van 'Bretons', maar dat kan in de twaalfde eeuw evengoed een brits-keltische taal sprekende bewoners van Engeland als van het franse Bretagne aanduiden - ook al zo verwarrend!) Het hoe der betekenis-uitbreiding van 'lai' is zelfs nu nog niet op voor iedereen bevredigende wijze opgelost. Ik meen dat de zaak zich als volgt laat verklaren.

Marie de France was er, als dichteres en als voordrachts-kunstenares, op uit een nieuw genre, een nieuw repertoire te scheppen (en dit is haar gelukt). Zij koos daartoe - en bewerkte in epische verzen - stof die zij van 'Britten' had gehoord. Het heeft geen zin er over te kibbelen - zoals sommige literatuur-historici doen - of Marie genoeg Brits kende om britse lai's te verstaan, gesteld dat zij die inderdaad heeft horen zingen. M.i. raakt dit twistpunt in het geheel niet de kern van de kwestie. Haar gebruik van het woord en haar succes met de nieuwe soort

1 Er is een belangrijk en zeer uitgebreid artikel: *Marie de France et les Lais bretons* van Lucien Foulet in *Zs. f. Romanische Philologie* XXIX (1905), waartegen ik hier in sommige opzichten partij kies.

vertellingen wijzen er, dunkt mij, op dat zij britse voordrachts-kunstenaars heeft gehoord die gewend waren speciale muziekstukken of liederen bij hun publiek in te leiden met een verklaring of een verhaal. Er zijn aanwijzingen genoeg in de oude keltische literaturen (britse zowel als ierse) dat de verklaring van een gedicht noodzakelijk was - zelfs als men optrad voor stamgenoten die dezelfde taal spraken -, of dat een gedicht bij een 'verhaal' behoorde en dus blijkbaar in aansluiting daarop werd ten gehore gebracht. Traden deze Britten op voor een frans-sprekend publiek, dan hielden zij hun verklaringen en inleidende verhalen begrijpelijkerwijze in het frans - juist zoals tegenwoordig een internationaal bekend variété-artist zou doen. (Het is grappig in de autobiografie van Maurice Chevalier tegen te komen hoe trots hij op zijn 'vondst' van deze methode was toen hij voor het eerst zijn franse liedjes moest brengen voor een amerikaans publiek.) Op deze wijze was er voor Marie de France een nauw verband - om niet te zeggen een begripsverwarring - tussen het van de Britten gehoorde inleidende verhaal en het (gezongen) gedicht dat volgde.

Het woord 'lai' is dientengevolge in de franse literatuur een tijd lang de naam geweest van een sprookjesachtige vertelling die op keltische literatuur-motieven kan teruggaan, maar (en daarvoor was deze uitweiding eveneens noodzakelijk) deze lai's waren niet lang in de mode. Zeker, het genre is nagebootst, doch aan het eind van de dertiende eeuw raakt zelfs de naam in onbruik. Laten wij deze globale datering - van het midden der twaalfde tot het eind van de dertiende eeuw - voorlopig in gedachten houden.

Het Lai van Tyolet

Het 'Lai de Tyolet' behoort niet tot het oeuvre van Marie de France. Dat is maar goed ook, want het moet een verre van geslaagd dichtwerk worden genoemd. De voornaamste compositorische fout is dat het bestaat uit twee losse delen die met een slordige draad aan elkaar zijn gehecht.

Feitelijk is het er zo mee gesteld dat het ene deel een avontuur

beschrijft van Tyolet vòòr hij aan Arthur's hof kwam en het andere een avontuur nadat hij onder de Arthurridders was opgenomen, en het verband tussen beide is: het zijn alle twee avonturen met herten. Bovendien herkennen wij die twee stukken. Het eerste is een variatie op een jeugdavontuur van Perceval, de Graalheld (zoals Chrétien de Troyes, een tijdgenoot van Marie de France, het vertelde), en het tweede is het hierboven aangekondigde familielid van 'Lanceloet en het Hert met de Witte Voet' en daarmee een variatie op een avontuur van Tristan (voor twaalfde-eeuwers een bij uitstek geliefde romanfiguur) of van de naamloze drakendoder uit de volks-sprookjes.

Het zou ons veel te ver voeren als ik hier op het eerste deel van het 'Lai de Tyolet' inging, maar ik dien aan te stippen dat daarin vermeld wordt dat onze held van een fee had geleerd het wild in de bossen aan te lokken door een bijzondere manier van fluiten; dit is namelijk van invloed op de hertejacht in het tweede gedeelte.

In het ons aangaande tweede stuk ontmoeten wij weer de jonkvrouw die slechts trouwen wil met de bringer van de 'witte voet' van het door leeuwen bewaakte hert, het witte hondje dat als gids dienst doet, de mislukte poging(en) voordat Tyolet uittrekt, de verraderlijke schurk die als bode zou optreden en Tyolet's vertrouwen schendt op zo schandelijke wijze, Walewein die onze held gaat zoeken - -, kortom het is 'ons' verhaal. Maar er zijn ook opmerkelijke verschillen. Het is niet Keye die onverrichterzake terugkeert; Walewein duelleert niet met de schurk en Tyolet trouwt wèl met de jonkvrouw (vergelijk voor dit alles het schema op p. 5). En nu zit er niets anders op dan de overeenkomsten en verschilpunten gedetailleerder te gaan bekijken en het Tristan-verhaal plus de Drakendoder-sprookjes eveneens in het onderzoek te betrekken.

Waarom?

Omdat wij vòòr alles nog moeten waar maken dat het 'Lai van Tyolet' niet het *directe* voorbeeld kan zijn van 'Lanceloet en het Hert met de Witte Voet' (of omgekeerd). En ten tweede

omdat wij willen weten of de overeenkomsten sterk genoeg zijn om een verhaal in Arthur-milieu als gemeenschappelijke voorvader te waarborgen, m.a.w. of er literair verband bestaat op hoog niveau en niet een vage overeenkomst tengevolge van algemeen verbreide volksoverleveringen. Daarna kunnen wij dan trachten de verschilpunten te verklaren en de opeenvolgende fasen te onderscheiden.

Volksverhalen

Kennis omtrent (het onderzoek van) volksverhalen is van fundamenteel belang voor het juiste inzicht in middeleeuwse literatuur. Literaire kunst is voor ons een begrip geworden van gedrukte teksten die men moet lezen, in zo groot aantal verspreid dat inhoud en vorm vastgelegd zijn en het individuele geestelijke auteurschap erkend. Wij noemen middeleeuwse literatuur: teksten in de overgangstijd van geheugen-vastlegging en mondelinge voordracht naar geschreven fixatie, in de wisselwerking van (gemeenschappelijke) overlevering en individueel (kunst)werk. Zelfs als de tekst schriftelijk gefixeerd wordt, gebeurt dat toch nooit in zoveel exemplaren dat algemene bekendheid het gevolg kan zijn. (Wanneer de boekdrukkunst is uitgevonden, achten wij de 'Middeleeuwen' voorbij.)

Literatuur die bestemd is om mondeling te worden voorgedragen stelt andere eisen, gehoorzaamt aan andere wetten dan literatuur die bestemd is om in afzondering te worden gelezen. En aan welke wetten gehoorzaamt een literatuur die men niet opschrijft? Bij deze problemen komt nog het volgende. In een tijd van geheugen-vastlegging is de scheppende-en-bewarende kunstenaar tevens de uitvoerende kunstenaar en dit laatste eist van hem snelle en soepele aanpassing aan de wensen en de stemming van een (willekeurig) publiek, hetzij door improvisatie of door keuze uit zijn repertoire. Heeft dit noodzakelijke aanpassingsvermogen weerslag op het nieuwe werk dat hij vervaardigt? Zo ja, in hoeverre?

Op al deze punten de middeleeuwse literatuur betreffende kan ons alleen het moderne onderzoek van (europese) volks-

verhalen enigermate inlichten. (Exotische literaturen staan te ver af van onze westerse opvattingen en denkgewoonten, al kunnen zij verhelderend zijn door contrastwerking.) Natuurlijk 'vangt' men zo niet de middeleeuwse mondelinge literatuur in al haar geledingen; men vangt een bepaald onderdeel en een vakkundig lager niveau. De in de negentiende en twintigste eeuw opgetekende (europese) volksverhalen verschillen *in wezen* echter niet veel van de middeleeuwse, omdat 'Middeleeuwen' niet alleen een tijdperk is doch evenzeer een structuur van samenleving.

'Middeleeuws' leeft ook nu nog elke geïsoleerde gemeenschap met lage economische levensstandaard en een alleen in theorie overwonnen analphabetisme. In een dergelijke groep hebben volksverhalen een levende functie: zij voeden de fantasie, onderrichten de jeugd en amuseren de ouderdom. (Niet de drukpers, maar het radio-toestel zal een einde maken aan deze toestand.)

De 'grote' literatuur taxeert volksverhalen als verhalen in een eenvoudige vorm voor een eenvoudig milieu. Zij bevatten echter in hun schema's - die telkens op andere wijze improviserend kunnen worden uitgewerkt - gemeenlijk zoveel rake observatie, optimistisch vertrouwen en fundamentele levenswijsheid, dat zij daardoor ver uitsteken boven incidentele bedenkzels. (Om deze eigenschappen lenen zij zich uitermate voor symbolische of diepte-psychologische interpretatie, zoals tegenwoordig vaak gebeurt. Dit betekent niet dat zij oorspronkelijk symbolisch zijn bedoeld. Goede verhalen, d.i. verhalen met een innerlijke noodzakelijkheid, kunnen ipso facto symbolisch worden opgevat.) Of volksverhalen 'literaire' verhalen worden is een kwestie van vormgeving.

Verwantschap 'Tyolet' en 'Witte Voet'

Wat nu de verwantschap van het 'Lai de Tyolet' (in het vervolg 'Tyolet') en 'Lanceloet en het Hert met de Witte Voet' (in het vervolg 'Witte Voet') betreft: eerst diende uitgemaakt dat het ene niet het *directe* voorbeeld kan zijn van het andere (zie p. 11).

Ook 'Tyolet' is - voor zover bekend - in een enkel handschrift bewaard gebleven; wij moeten het dus weer met een onbevestigde tekst stellen. Het ons aangaande tweede deel - als tekst evenmin onberispelijk als 'Witte Voet', vgl. p. 5 - telt in de uitgave 383 versregels, dat is minder dan de helft van 'Witte Voet'. Dit wijst al niet op een normale vertaling/bewerking, noch in de ene, noch in de andere richting. Als bewijs is het evenwel niet afdoende, zelfs niet in combinatie met de op p. 11 gesignaleerde afwijkingen.

Maar er is veel meer. In 'Tyolet' komt de jonkvrouw (prinses, vorstin) zelf om van het avontuur met hert en leeuwen te vertellen; de ontknoping speelt zich dan verder af aan Arthur's hof, terwijl in 'Witte Voet' een vrouwelijke bode komt en de ontknoping aan het vreemde hof plaats vindt. In 'Tyolet' wordt eerst het hert gedood en dan komen de leeuwen aan de beurt, in 'Witte Voet' is het andersom. In het gevecht tegen de leeuwen sterft Tyolet's paard, iets wat in 'Witte Voet' niet voorkomt. De te hulp snellende Walewein heeft in 'Tyolet' wèl het witte hondje als gids ter beschikking, in 'Witte Voet' gaat hij op goed geluk. In 'Tyolet' brengt een langskomende jonkvrouw - op Walewein's verzoek - de gewonde held naar de heelmeeester, in 'Witte Voet' geleidt Walewein zelf zijn vriend. Enz., enz.

Tegenover het totaal der verschillen is slechts één conclusie mogelijk: *direct* literair verband is er niet.

Voordat ik nu het probleem van het *indirecte* literaire verband aan de orde kan stellen, moeten wij onder ogen zien welke afwijkingen indruisen tegen het verhaal-als-verhaal, en welke op rekening (kunnen) komen van het verhaal-als-Arthurnovelle. De eerste soort moet getoetst worden op de Drakendoder-sprookjes, bij de laatste mogen wij nooit vergeten dat het 'Lai de Tyolet' in zijn twee-eenheid andere eisen kan hebben gesteld dan waaraan 'Witte Voet' in de Lancelot-compilatie had te voldoen. Vanaf dit ogenblik verlaten wij vaste bodem en wagen ons op het terrein der hypothesen.

Een goed verteld verhaal beantwoordt aan een eigen innerlijke logica en dientengevolge kan men motieven als 'fout' herkennen, wanneer zij niet in het logische verband passen. Als er twee (of meer) versies van een verhaal bestaan, kan de ene beter zijn dan de andere.

Ik kies enkele voorbeelden.

a. Verhaalkundig is de belangrijkste fout dat in 'Tyolet' de beslissing 'wie is de held en wie is de schurk' valt aan Arthur's hof. Het verhaal vraagt namelijk - in zijn schema en volgens innerlijke logica - om een situatie waar de held zijn recht moet zien te verkrijgen als onbekende in een voor hem vreemde omgeving. Is het niet zot dat Walewein, nadat hij Tyolet heeft gevonden en diens wedervaren gehoord, naar zijn eigen kring (woonplaats!) terugkeert en zijn eigen vorst en oom (Arthur) niet zakelijk inlicht omtrent het gebeurde? Dat hij tegenover de bedrieger zijn beschuldiging uit in algemene - ik zou haast zeggen: bedekte - termen, alsof hij man en paard niet durft noemen? Dat (ook) hier een duel wordt uitgelokt? Zou Walewein's woord bij de Tafelronde geen geloof hebben gevonden? In 'Witte Voet', aan een vrèemd hof, zijn deze omwegen ter zake, en dit wordt door de Drakendodersprookjes bevestigd (waarover straks).

b. Evenmin is het logisch dat Tyolet eerst het hert bemachtigt en dan pas de leeuwen bevecht. Weer geeft in dit geval 'Witte Voet' de betere lezing. Bij dit motief evenwel kunnen wij dadelijk de vraag beantwoorden waarom 'Tyolet' anders is: de verteller zat nu eenmaal vast aan de gegevens van het eerste deel en daarmee aan de 'gave' van zijn held om wild door fluiten aan te lokken. Ziedaar een secundaire afwijking: zij raakt het verhaal, maar is afhankelijk van literaire bewerking en Arthur-milieu.

Ik heb *a.* de voornaamste fout genoemd en wel hierom. Zij raakt de structuur van het verhaal, onafhankelijk van elke improvisatie of literaire bewerking. Dit wordt duidelijk door een aantal versies met elkaar te vergelijken van het Draken-

dodersprookje, dat als uiterste minimum voor zijn schema de volgende incidenten verlangt:

Een prinses wordt uitgelooft als beloning voor degene die een draak onschadelijk maakt (welke het land verwoest of mensenoffers eist). Held doodt het monster en snijdt het de tong (of de tongen: draken zijn vaak meerkoppig) uit als bewijsstuk. De bedrieger snijdt het ondier de kop af als bewijsstuk, en eist onder overlegging daarvan de prinses. Held legitimeert zich later met de tong.

Als men vraagt: wat is nu de instructieve waarheid van zulk een (volks)verhaal (vgl. p. 13), dan antwoord ik dat het mij bij uitstek de vertelling lijkt om inzicht te geven in de essentie van bewijskracht. Zij stelt een voorbeeld van zo volmaakte onweerlegbaarheid dat zelfs een vreemdeling, hoe zwak zijn positie ook is - omdat de gemeenschap hem wantrouwt - er zich recht door kan verschaffen. (Om de spanning op te voeren wordt veelal verteld dat degene die zich het heldenfeit aanmatigt, opereert op eigen gebied.)

'Tyolet' en 'Witte Voet' zijn met hun andere heldendaad, hun andere herkenningsteken, dat bovendien aan de schurk wordt toevertrouwd, dan toch wel ver van de kern afgeraakt, kan men opmerken. Dat is volkomen waar; deze verhalen wijken daarmee af van de gangbare volksoverlevering. Maar aan de andere zijde is dat het beste argument voor het indirecte literaire verband (zie p. 11 en p. 14).

De verdere motieven die in de beide verhalen worden aangetroffen en die men in de volksoverlevering tevergeefs zoekt, zijn: de rol van het witte hondje (dierlijke gidsen komen in *volks*sprookjes veel minder voor dan men zou denken), de gevaarlijke rivier die men over moet zwemmen, het feit dat de onverrichterzake terugkerende praler en de schurk niet een-en-dezelfde persoon zijn, het brengen van de gewonde held naar een niet-belanghebbende arts en het voorstel om de beslissing te doen afhangen van een tweegevecht. Daar kan men dan op Arthur-terrein nog bijvoegen: het gegeven dat het juist Walewein is die de held komt redden.

Consequenties

Welke conclusies wettigt dit alles?

'Tyolet' en 'Witte Voet' hebben een literaire tekst X als gemeenschappelijke voorvader, een korte roman die al in Arthur-milieu speelde. X was een bewuste variatie op de literaire bewerking van het Drakendodersprookje zoals dat een episode vormt in de (ons gespaarde bewerkingen van de) twaalfde-eeuwse Tristanroman. Deze Drakengevecht-episode (in het vervolg 'Tristan') staat nog in nauw contact met de volksoverlevering; haar opvallendste concessie aan het aristocratische milieu waarvoor de roman werd geschreven en voorgedragen, is dat de held aan het (hem vijandige) ierse hof de draketong toont en dat er toch gesproken wordt van een duel (daarover zijn alle bewerkingen het eens - niet echter over de persoon die het voorstel daartoe doet). Het duel vindt tenslotte niet plaats (de schurk-hofmaarschalk dūrft niet).

'Tristan' was overbekend en dus zeer geliefd; X is een poging tot iets 'anders en eender'. In hoeverre kunnen wij X reconstrueren? Hier worden de hypothesen hachelijker.

Naar vorm en inhoud lijkt 'Witte Voet' meer op X dan 'Tyolet'. 'Tyolet' geeft het verhaal wat al te zeer in telegramstijl weer - tot onbegrijpelijk wordens toe - en in het complex van beschikbare gegevens is het waarschijnlijker dat 'Tyolet' heeft bekort, dan dat 'Witte Voet' heeft uitgebreid. Het zou zelfs mogelijk zijn dat ook 'Witte Voet' nog een bekorting is van X. Paradoxaal genoeg leid ik dat af uit een passage die veel te lang is voor onze vertelling van een 850 versregels.

Arthurromans weiden graag uit over hofceremonieel in vreemde kastelen, over bewijzen van gastvrijheid die vermoeide 'dolende ridders' ondervinden als daar zijn was-ceremoniën waardoor zij zich kunnen verfrissen, huisgewaden die hun worden gereikt en heerlijke bedden waarin zij mogen slapen. In lange verhalen is dat een welkome (en wensdroomachtige) onderbreking van de gevaarlijke avonturen en de vele gevechten. Een kort verhaal echter moet zich tot het nood-

zakelijke bepalen - tot de gebeurtenissen zelf; uitweidingen zijn daar even zo vele compositorische fouten.

Nu is er in 'Witte Voet' zulk een compositie-fout: de beschrijving van de gastvriendschap die de dankbare prinses aan Walewein doet geworden na zijn duel met de schurk, is vèel te wijldopig. Daarom één van beiden: òf X was al een verhaal van onharmonische opbouw, òf 'Witte Voet' is onoordeelkundig verkort.

Let wel, de gewraakte passage loopt van vs. 713-vs. 778. Een dertiende van het geheel wordt opgeofferd aan zo iets bijkomstigs, en de helft daarvan (33 regels) dient om de voor Walewein gereedgemaakte legerstede te beschrijven! Als ooit de geliefde dooddoener van middeleeuwse auteurs: het was alles dermate mooi 'dat ic het u genomen [= opsommen] niet en can' op zijn plaats was, dan was het wel hier. En tòch - als literatuurhistorici kunnen wij erg blij zijn met dit 'bed-complex' in 'Witte Voet'. Er schuilt namelijk een vergelijking in die bewijst dat wij hier stoten op een middelnederlandse tekst vòor Lodewijk van Velthem (vgl. p. 7), en die ons ter zelfder tijd een terminus-ad-quem geeft voor deze tekst (zie daarover p. 24).

Op p. 15 getuigden de beide voorbeelden (*a* en *b*) ten gunste van 'Witte Voet'. Is dat constant zo? Valt ieder verschilpunt ten voordele van 'Witte Voet' uit?

Er zijn correlatieve afwijkingen waaruit het heel moeilijk valt te kiezen. 'Witte Voet' vermeldt dat Walewein zijn gewonde vriend naar de geneesheer brengt en 'Tyolet' introduceert een langskomende jonkvrouw voor deze taak (vgl. p. 14). Gesteld dat dit laatste de juiste lezing was, dan zou de bewerker van 'Witte Voet' die alleen daarom al hebben moeten laten vervallen omdat hij zijn woud zó onbereikbaar heeft gemaakt met omringende-muren-en-één-poortje, dat een jonkvrouw er nooit in zou kunnen doordringen. 'Tyolet' spreekt niet van muren: muren en jonkvrouw schakelen elkaar uit. Maar wat is oorspronkelijk?

Bezie verder het motief van het Witte Hondje. In 'Witte Voet' trekt Keye er mee uit en als beiden bij de dreigende

diepe rivier gekomen zijn, zwemt het hondje er over. Het keert om, zo gauw het merkt dat Keye niet volgt. Dan vat Keye - vrezend voor de spot aan het hof over zijn mislukte tocht - het plan op de hond te doden en voor te wenden dat zijn gids hem in de steek heeft gelaten zodat hij daarom onverrichterzake moest teruggaan. Gelukkig krijgt hij de kans niet: het hondje blijft steeds juist iets te ver uit zijn buurt. In 'Tyolet' gaat een zekere (in Arthurkringen verder onbekende) Lodoer met het hondje op weg; hij is een veel laconiekere figuur dan de wrokkende Keye. Wanneer Lodoer de rivier niet over durft en het hondje bij hem teruggekomen is, brengt hij het dier onverstoort naar het hof terug: laat anderen maar proberen hoe ze dit karweitje opknappen; hij heeft nog geen zin om dood te gaan!

In dit geval weten wij dat 'Keye doet eerste vergeefse poging' de betere lezing is - wij weten het echter niet uit het verhaal zelf, maar uit een andere aanwijzing. In de Lancelot-compilatie staat 'Witte Voet' tussen de 'Roman van Walewein en Keye' en de 'Roman van Torec'. (Om te laten zien hoe de compiler zijn verhalen aan elkaar vlecht, heb ik de overgangsformules aan begin en einde van onze tekst opgenomen.) In 'Walewein en Keye' is de persoon van de hofmaarschalk er bijzonder slecht afgekomen. Hij heeft zich zo onbetrouwbaar en verraderlijk (tegenover Walewein) gedragen, dat Arthur aan het slot uitroept: 'laat hem maar naar de duivel lopen!' En nauwelijks 80 regels verder, daar is Keye weer ten hove of er niets gebeurd is. Dat was de compiler ook te bont en hij loste de moeilijkheid op door in te voegen dat Keye terug had mogen komen omdat de koningin de zaak voor hem in orde had gemaakt 'jegen den coninc ende Waleweine' (vss. 79-87). Compositorisch is de oplossing verre van elegant - voor de literatuur-historicus is ze van grote waarde (vgl. ook p. 18), want één ding is zeker: zij zou niet nodig geweest zijn als het verhaal vóór het in de compilatie werd opgenomen niet Keye had vermeld.

De aanwijzing brengt ons dus naar de prae-Velthemiaanse middel nederlandse tekst; brengt zij ons tegelijkertijd naar X? Hoogstwaarschijnlijk wèl, want de uitgever van 'Tyolet',

Gaston Paris, heeft ter anderer plaatse de veronderstelling geopperd, dat 'Lodoer' een verminking zou kunnen zijn van 'Beduer'¹. Beduer nu is in de oudste Arthur-overleveringen Keye's naaste wapenbroeder, en in Monmouth's Arthur-kroniek Keye's naaste hof-collega.

Betekent het eveneens dat de beraamde moordaanslag op het hondje tot X behoorde? Dat is veel minder zeker. Nu wij de compiler betrapt hebben op een invoeging-voor-de-vuistweg, moeten wij enige rekening houden met de mogelijkheid dat hij geen weerstand heeft kunnen bieden aan de verleiding om - onder invloed van het voorafgaande verhaal - Keye's optreden te vergroven.

Ik wil nog één geval bespreken, omdat het door Gaston Paris naar voren is gebracht als een betere lezing in 'Tyolet'². Het gaat er om of Walewein zijn vriend zoekt met het witte hondje als gids (zoals in 'Tyolet'), of dat hij wegrijdt op goed geluk (zoals in 'Witte Voet'). Ik moet toegeven dat 'Tyolet' logischer lijkt en dat 'Witte Voet' zich op deze plaats met een Jantje van Leiden van de kwestie afmaakt. Er staat in vss. 494-98 dat Walewein niet wist welke richting hij moest kiezen, maar 'alset selve God woude' reed tot hij bemerkte bij het bos te zijn gekomen. De gang van zaken in 'Tyolet' is echter niet veel beter. Want mag men aannemen dat 'Witte Voet' het hondje uit het oog heeft verloren nadat Lanceloet het hert heeft gedood (vs. 253), 'Tyolet' vergeet het dier vanaf het ogenblik dat Walewein Tyolet heeft gevonden. Kan dit betekenen dat X ten opzichte hiervan al slordig en inconsequent was?

Hoe men de gegevens ook bekijken zal en hoe men de aanwijzingen ook verwerkt, men zal nooit iedereen kunnen overtuigen. Als men accoord kan gaan met het idee dat 'Witte Voet' een verkorte bewerking is van X, komt er althans een bruikbare theorie voor de dag. Dan zijn de struikelblokken in 'Witte Voet' ontstaan tijdens het opnemen van de tekst in de Lancelot-compilatie, en dan moet er een 'Witte Voet' in eerste

1 In dl. XXX (1888) van *Histoire Littéraire de la France*, pp. 113-118.

2 Op. cit. (*Hist. Litt. XXX*), p. 115.

editie worden onderscheiden van een 'Witte Voet' in tweede editie (zoals hij in het Haagse handschrift gespaard bleef; wij hebben trouwens dat onderscheid al eerder gemaakt).

'Witte Voet-in-eerste-editie' is in dat geval een betrouwbare weergave van X, en 'Tyolet' valt te vergelijken met wat wij in de moderne boekenwereld een 'pirated edition' zouden noemen. Dat is iets waar middeleeuwse verhalenvertellers een grote hekel aan hadden: zij stonden weliswaar niet op het geestelijk eigendomsrecht van hun verhalen, maar konden het bijzonder slecht verkroppen als een collega er een maar een enkele keer terloops gehoord had, en het dan op eigen houtje - en daarmee onjuist - weergaf.

De datum van het origineel

Kunnen wij nu nog iets te weten komen over de datering van X? Mijns inziens moet X nogal vroeg vallen - circa 1200 - omdat de 'pirated edition' nog een 'lai' is, een vroeg verdwenen genre (vgl. p. 10). Zelfs 'Tyolet' lijkt mij niet later dan het eerste kwart van de dertiende eeuw (als terminus ad quem), indien de bewerker nog 'Beduer' kon substitueren voor Keye. De persoon van Beduer heeft in de franse literatuur geen opgang gemaakt; hij behoort bij een oude laag van Arthur-overleveringen.

In dezelfde richting wijst, dunkt mij, dat het motief van het door leeuwen bewaakte hert te pas wordt gebracht in de 'Queste del Saint Graal'. Deze roman, die er zich op toelegt oudere Arthur-motieven religieus en allegorisch te transmuteren, gebruikt op een gegeven ogenblik het idee om de drie Graalhelden (Galahad, Perceval en Bohort) een hert te doen aanschouwen dat bewaakt wordt door vier leeuwen. Later wordt hun uitgelegd dat het hert Christus is, en de vier leeuwen de vier evangelisten. Naar het mij wil voorkomen, is X hier de gevende en niet de ontvangende partij; anders had de 'Queste' wel van een lam gesproken en niet van een hert. Daarnaast zou het dan eveneens mogelijk kunnen zijn dat de inleidende situatie van X de opzet van 'La Mule sanz frein' had

beïnvloed, en niet omgekeerd. (Hier raken wij in regionen van 'hogere Arthuristiek'! Het begin van 'het Muildier zonder teugel', een franse Arthur-tekst van een 1130 versregels, toont zoveel overeenkomst dat Jonckbloet aanvankelijk geloofde daarin het voorbeeld van 'Witte Voet' te kunnen zien.)

Was Lancelot de hoofdpersoon van X? De al eerder aangehaalde Gaston Paris heeft dit als volgt geargumenteed: X eindigde - als alle romantische verhalen - met een huwelijk. Lancelot trouwde met de prinses; dit is echter in strijd met de Arthur-traditie en de compiler van het Haagse handschrift kon het niet gebruiken. Toch wilde hij het avontuur niet missen ('il n'a pas voulu la perdre, bien qu'elle le gênât'). Daarom componeerde hij zijn onhandig slot ('ce gauche dénouement') met het 'uitgestelde huwelijk'¹.

Ik weet niet of het uitgesloten moet worden geacht dat het uitgestelde huwelijk al tot X behoorde. Bijvoorbeeld in onze middelnederlandse 'Roman van Walewein' wordt het huwelijk aan het slot óók blauw-blauw gelaten, in een situatie die literair volkomen dezelfde is. Aan het eind van het volks-sprookje dat aan de 'Roman van Walewein' ten grondslag ligt, trouwde de held natuurlijk met de heldin. Toen dit sprookje literair werd bewerkt met Walewein als hoofdpersoon, was een huwelijk tégen de Arthur-canon, en Vostaert merkt op dat hij niet gelooft dat Walewein Ysabele tot vrouw nam. Trouwens: wel meer hebben auteurs van serie-romans ingezien dat het de voorkeur verdiende hun held niet te snel in het huwelijk te doen treden!

Dat echter toch Lancelot de oorspronkelijke held van X is, zie ik van andere zijde bevestigd.

In dezelfde Lancelot-compilatie staat vele duizenden versregels eerder een 'Roman van Moriaen', een op nederlands gebied samengestelde Arthur-roman. (Een oorspronkelijke dus; ik heb daarvan in mijn dissertatie² een bewijs kunnen leveren.)

1 Op. cit. (*Hist. Litt. XXX*), p. 114.

2 A.M.E. Draak, *Onderzoekingen over de Roman van Walewein* (Haarlem 1936) pp. 183-197.

In deze roman stoten wij op een episode die een combinatie-bewerking is van 'Tristan' en 'Witte Voet I'. Er wordt daar verteld van een draak-achtig monster dat een land verwoest. De vorstin belooft haar hand aan degene die het ondiep doodt. Lancelot trekt uit om het land te bevrijden, slaagt in zijn opzet, maar wordt neergestoken door een schurk die *de rechtervoet* van het monster afsnijdt om het mee te nemen als bewijs. Nog voordat de schurk het bos heeft verlaten, komt Walewein zijn vriend zoeken. Als Walewein een onbekende 'ridder' ontmoet op Lancelot's paard, koestert hij argwaan, forceert een gevecht en sleept de overwonnenen mee naar de plek waar Lancelot zwaar gewond ter aarde ligt. Op diens aandringen wordt de onverlaat onmiddellijk ter dood gebracht. Walewein neemt Lancelot mee; geen van beide vrienden neemt de moeite de vorstin op de hoogte te stellen.

Ik vind dit een interessante (d.w.z. literatuur-historisch interessante) vermenging van motieven en de voorstelling van zaken is, dunkt mij, een zeer sterke aanwijzing voor Lancelot als held van X. (Diverse 'Tristan' -details van deze 'Moriaen' -episode verraden direct literair verband met de Tristan-roman. M.i. gaat de weg langs de *middel nederlandse* vertaling van 'Le Roman de Tristan par Thomas', van wier bestaan het zogenaamde nederfrankische fragment getuigenis aflegt. Nog nooit is er van nederlandse zijde aan deze fragmentarische tekst aandacht geschonken¹.)

Was X een franse tekst? Geen enkel gegeven biedt daarvoor een beslissend kenmerk. Het bestaan van 'Tyolet' is evenmin een criterium, daar een noordfranse auteur in het tweetalige Vlaanderen contact kan hebben gehad met een nederlandse (vlaamse) collega ('Tyolet' is immers een 'pirated edition'?). De theorie leidt dus tot het schema:

1 Men zie Ehrismann's *Geschichte der Deutschen Literatur bis zum Ausgang des Mittelalters*, Zweiter Teil, II, Erste Hälfte (München 1927), p. 334; en een artikeltje van Johannes Franck in *De Nederlandsche Spectator*, 1881, pp. 294-295.

Als X een nederlandse tekst is, vallen X en 'Witte Voet I' samen.

Het laatste wat nog verklaard moet worden is: waarom dateer ik 'Witte Voet I' vóór 1291? Hier helpt ons de uitweiding over het mooie bed (vgl. p. 18), die ik een literatuur-historisch buitenkansje noemde. Onze tekst zegt dat Walewein wel in dat bed had kunnen rusten 'Al hadde hi gedragen crone Tote Akers inden selven dage' (vss. 746-47). Dit lijkt mij een kostbaarheids-omschrijving die een middeleeuws auteur in onze streken niet zou willen gebruiken nadat St. Jean d'Acre opnieuw in handen der 'Ongelovigen' was gevallen.

En om nu terug te keren tot ons begin: 'het boek' van Lodewijk van Velthem. Ook wat betreft 'Lanceloet en het Hert met de Witte Voet' (een titel die Gaston Paris bedacht heeft - 'Lancelot et le Cerf au Pied blanc' - en die in de internationale Arthur-literatuur is aanvaard) heeft Van Velthem voor zijn compilatie gebruik gemaakt van een oudere tekst. Hij is er 'actief', d.w.z. niet-behoudend, mee omgesprongen.

Verantwoording van de tekst

Enige opmerkingen over het handschrift

‘Lanceloet en het Hert met de Witte Voet’ beslaat de bladzijden 188 recto tot 190 recto van het Haagse Lancelot-handschrift. Het is geschreven (in de voor dit manuscript gebruikelijke drie kolommen van circa zestig regels per kolom) door de voornaamste afschrijver. Het schrift lijkt snel en driftig neergepend; het maakt niet de indruk van een bedachtzaam, onpersoonlijk ‘schoon’-schrift. (Het is m.i. karakteristieker voor de man dan voor de schrijfschool.)

Het verhaal is onderverdeeld in drie episoden, elk aangegeven door een aanvangshoofdletter over 5 à 6 regels (vs. 1: D, over zes regels, rood met blauwe opvulling en sprieten; vs. 137: O, over vijf regels, blauw met rood; vs. 479: D, zes regels hoog, blauw met rood). Het systeem van het handschrift geeft aan dat bij elke episode een marginale ‘titel’ behoorde, maar door het besnoeien der bladen (bij het laatste inbinden in de 18de eeuw, of al vroeger), is alleen maar die van de derde episode bewaard gebleven. Hij luidt in vertaling: Hoe Walewein Lancelot te hulp kwam en een gevecht voor hem leverde (zie p. 50). Dergelijke titels staan in een omliggende streep met de normale inkt en het gewone schrift; door de tekst is later een rode lijn getrokken.

Kleinere indelingen zijn aangegeven door paragraaftekens vóór de kolommen, afwisselend blauw en rood. De eerste hoofdletters van de kolommen zijn meestal wat zwieriger en hoger uitgewerkt (; dit is niet constant). In dit gedeelte van het boek is geen afstand gehouden tussen de hoofdletter en de tweede letter van iedere regel. Ook is er geen corrector aan het werk geweest: de enkele verbeteringen (zie de tekstcritische

aantekeningen) zijn van de afschrijver zelf *tijdens* het afschrijven.

Een scheur in de beneden-helft van blad 190 is slordig dichtgenaaid met een draad; op 190 recto loopt deze beschadiging vanuit vs. 838 (in kolom *b*) links naar beneden en schampt vs. 788 van kolom *a*. Gelukkig is er geen tekstverlies. Bedenkelijker is de onregelmatige hap die verdwenen is uit blad 188 (beneden-helft, buitenkant). Hier moest ik een poging doen tot tekstreconstructie, zie p. 29.

Opmerkingen over de tekst

Uitdrukkelijk moet vooropgesteld worden dat deze tekstuitgave zich niet eigent als basis voor *linguistisch* onderzoek daar de spelling wat betreft *i*, *j*, *u* en *v* gesystematiseerd is naar ons moderne taalgebruik, en de afkortingen stilzwijgend zijn opgelost. De twee vormen van de *s* (de 'hoge' en de 'gewone') zijn tot één teruggebracht; ook hebben eigennamen hoofdletters gekregen.

Het (afgeleide) systeem van afkortingstekens blijkt conventioneel en niet zeer gevarieerd. Het valt als volgt samen te vatten:

- a. korte horizontale streep
  1. boven *n*: zeer gebruikelijk teken voor *de*: *eñ* = ende.
  2. boven klinkers: zeer gebruikelijk teken voor *n*; minder gebruikelijk voor *m*.
  3. boven *m*: teken voor *er*: bijv. *com̄* = comen (in vss. 25, 46, 82, 89, 266, 388, 453, 454).

- b. apostrophe boven of naast consonant als gebruikelijk teken voor *er*, doch mogelijk is *aer* en *ar* - te controleren via overeenkomstige voluit geschreven woorden (zie beneden). Soms staat het teken te veel naar rechts en levert dan theoretisch een extra moeilijkheid.

- c. superscripte vocalen
  1. enige malen komt superscripte *o* voor als teken voor *ro(u)*, bijv. *vro(u)we* (vs. 45), *groet* (vs. 647).

2. enige malen superscripte a, doch er valt te onderscheiden: gebruik voor *ra*, bijv. *sprac* (vs. 662) en gebruik achter *q* voor *ua* (bijv. *quaet*, vs. 419 of *quamē*, vs. 796).

- d. enige malen *z* als teken voor *et*, bijv. *met* in vs. 21, of *moget*, vs. 616.
e. enige malen *9* als teken voor *us*: *Dus*, vs. 88 (ook vs. 630 en vs. 661).

Geïsoleerde gevallen zijn: $\overline{spct}$ = *sprect* (vs. 606); $\overline{q}^a$ = *quam* (vs. 484); $\overline{pt}$ = *pa(e)rt* (vs. 511 en vs. 781).

Met het laatste woord belanden wij in een kleine moeilijkheid bij vs. 677: *hs.* heeft daar *ps* voor de genitief-vorm. In dit laatste geval koos ik *perts*: de zinsmelodie leek mij daarom te vragen. Echter - daarmee zijn wij midden in het probleem van de toch steeds subjectieve vocaal-keuze bij de oplossingen, ondanks alle zorg en reflectie.

Omdat 'harde' (bijwoord van graad) voluit is geschreven in 40, 131, 722 en 749, loste ik constant op *h'de* = *harde*. 'Part' (de viervoeter) is voluit geschreven in 225; dit beïnvloedde mijn keus in 511 en 781 - doch zie hierboven het geval 'perts' in 677. 'Margen' (ochtend) staat voluit in 707 en is bevestigd door het onvoltooid 'marge' van 779. Idem voluit: 'boegard' (320), 'waer wart' (494) 'thusward' (107), 'ward' (689), 'har' (362), 'hars' (383), 'harre' (56, 630, 654; doch: 'hare' 58, 263, 268, 319 en meer).

Voluit: 'naer' (vs. 6, 95), 'waer' (156, 416), 'onvervaert' (493 - doch: 'onv'vard' in 175), 'claer'/'haer' in rijm 613/4.

Nergens voluit: 'm' (doch), 'd'r' (bijwoord - wèl eenmaal 'dare' in 715); 'sw'd' (wapen).

Het rijm kan in deze kwestie niet altijd de doorslag geven, vgl.: 'sw'de': 'begerde' (185/6), maar 'sw'de': 'eerde' (253/4). Vergelijk bovendien: 'seer': 'nemb'mer' (505/6) en 'onvervaert': 'waer wart' (493/4).

Het resultaat van deze bevindingen is geweest: het systema-

tiseren van' tot *er* heb ik niet aangedurfd; naar aanleiding van overeenkomstige voluit geschreven woorden koos ik ook *ar* en *aer*. Daartegenover durfde ik toch niet zo ver te gaan eveneens *eer* en *orte* kiezen. Dit leidde tot 'antw'de' = antwerde 424, 433, 522, 594, 703 en 817, ofschoon 'antworde' voorkomt in 526. Het leidde ook tot de keus 'w'den' = werden (verbum) met praesens 'w'd' = werd en praeteritum 'w'd' = ward.

Bevredigender was de uitkomst ten opzichte van het persoonlijke voornaamwoord *hen*: *hem* in (dubbelzinnige) afkorting: 'hē'. Uit het voluit schrijven: 'hem' (492, 737, 787), 'hen' (324, 393, 653, 682, 851) openbaarde zich de regel: 'hem' is enkelvoud, 'hen' meervoud.

Sommige woorden kunnen zich op consequente schrijfwijze met twee afkortingstekens beroemen: 'ioncf.' (éénmaal 'ioncfrouwe' in 262); 'cō.' (coninc); (niet zo constant is 'conīg.' voor coninginne). Lanceloet en Walewein presenteren zich als 'lanc.' en 'wal.'. Walewein is nergens voluit geschreven; er is een aanwijzing voor de verbogen datief-vorm in het rijm 87/8: 'wal.': 'pleine'. Eénmaal vinden wij 'lanceloet' voluit (258) en eenmaal de verbogen datief-vorm 'lancelote' (557). Dit noopte mij althans in de derde naamval deze vierlettergrepige vorm te accepteren, zelfs al vond ik die rhythmisch lelijk; voor de accusatief-vorm heb ik èn 'Walewein', èn 'Lanceloet' gebruikt (het rythme gaf mij m.i. daarin gelijk).

De klank van *oe* in Lanceloet blijkt uit de consequente rijmen: *oo*. Dit wil in het geheel niet zeggen dat de af-schrijver van de tekst ook maar een poging gedaan heeft om *oo*-klank en *oe*-klank in spelling te differentiëren: vgl. als andere uiterste 'vote' (voet) in vs. 30 en 'done' (doen) in vs. 790.

De middeleeuwse 'romeinse cijfers' zijn overgebracht in ons moderne systeem.

De interpunctie

De interpunctie in de uitgave is een poging van mij om de gedachtengang wat overzichtelijker te maken; zij heeft dus

geen bindende kracht en ik acht haar zelfs niet in alle opzichten bevredigend¹. Slechts op drie plaatsen (misschien vier) word ik door de afschrijver gesteund. (D.w.z. het handschrift heeft geen verdere interpunctie - met de versregel als kleine eenheid en daarachter een korte pauze komt men bij langzaam lezen tot een globaal goed begrip van de tekst.) Er is in vs. 298 een in het oog vallende spatie tussen 'soude' en 'doe'; in 581 heeft het hs. een punt tussen 'wille' en 'doe', idem in 583 tussen 'wonstuse' en 'iaic' (in deze twee gevallen zou men werkelijk van leestekens kunnen spreken). De punt achter vs. 836 lijkt mij toevallig.

De uitgave van Jonckbloet ten opzichte van deze

In Jonckbloet's volledige editie van het Haagse Lancelot-handschrift vindt men uiteraard ook onze tekst, en wel als vss. 22271-23121 van het Derde Boek (d.i. pp. 151-157 van het Tweede Deel). Het doet niets af aan mijn zeer grote bewondering voor Jonckbloet's reuzenarbeid wanneer ik moet opmerken dat Jonckbloet in deze 851 regels meer dan 70 maal van het handschrift is afgeweken zonder dit in zijn collatie te vermelden. (Ik spreek dan niet over zijn oplossingen van afkortingen, waarbij hij weer op andere wijze inconsequent is dan ik.)

Jonckbloet heeft de verloren tekst op 188 *verso* niet gereconstrueerd - hij had er m.i. de tijd niet toe. Als ik meen dat mijn reconstructie van het hiaat op 188 *recto* een verbeterde editie is van de zijne, schrijf ik dat eveneens op rekening van het feit dat het veel tijdsbesparing betekent te kunnen voortbouwen op het pionierswerk van een grote voorganger. Dit geldt trouwens voor mijn uitgave in haar geheel.

1 Bijv.: er is een andere opvatting mogelijk bij vs. 60/61 (plaats een komma na vs. 60, een punt-komma na vs. 61); idem bij vs. 102/103 (plaats een punt na vs. 102, schrap de punt na vs. 103).

Bij de zesde en zevende druk

Behoudens een aanvulling in de bibliografische lijst zijn deze drukken gelijk aan de vorige.

Maartje Draak

Najaar 1979
Voorjaar 1984

Bibliografische lijst

Jonckbloet's volledige editie van het Haagse Lancelot-hs. heet: *Roman van Lancelot, naar het (eenig-bekende) Handschrift der Kon. Bibl.* uitg. door W.J.A. Jonckbloet. 2 dln. 's-Gravenhage, 1846-49.

Lai de Tyolet, uitg. Gaston Paris in *Romania*, VIII (1879), pp. 40-50.

De uitgave van de *La's* van Marie de France met de belangrijkste Inleiding is die van Karl Warnke, *Die Lais der Marie de France*, Halle 1925³.

Voor internationale Arthur-problemen is onmisbaar het bibliographische materiaal opgestapeld in J.D. Bruce, *The Evolution of Arthurian Romance*, 2 dln. Göttingen 1928².

De Arthur-bibliographie is voortgezet in uitgaven van de Modern Language Association of America (sinds 1922) en van de Société Internationale Arthurienne (nr. I is van 1949).

(Een art. van W.J. Entwistle, met de veelbelovende titel: The Adventure of 'Le Cerf au Pied Blanc' in Spanish and Elsewhere (The Modern Language Review, XVIII = 1923, pp. 435-448) leidt op dood spoor.)

Voor de verschillende versies en bewerkingen van de Tristan-roman moet men vòor alles gebruik maken van de grote inleiding door Joseph Bédier in zijn uitgave: *Le roman de Tristan par Thomas*, 2 dln. Parijs 1903-1905.

Volksverhalen kan men niet onderzoeken zonder de bibliographische gegevens in Bolte (J.) en G. Polívka, *Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm*. 5 dln. Leipzig 1913-1932 en

Aarne (A.) en Stith Thompson, *The Types of the Folktale, a Classification and Bibliography*. Helsinki 1961 (second revision).

De Drakendoder-sprookjes hebben in 'Aarne-Thompson' het nummer 300, zodat zij gecatalogiseerd worden als 'Aa.-Th. 300'; in goede, moderne sprookjes-uitgaven kan men ze in het register opzoeken onder deze signatuur.

De signatuur van het Lancelot-handschrift in de Kon. Bibl. te Den Haag is 129A10. Zie nog over het manuscript: Maartje Draak, *De Middelnederlandse vertalingen van de Proza-Lancelot*, Amsterdam 1954 (Med. Kon. Ned. Akad., Afd. Lettk., N.R. dl. 17, no. 7), pp. 32-46 = Bijlage I.

G.I. Lieftinck, *Methodologische en paleographische opmerkingen naar aanleiding van een Hert met een wit voetje*. TNTL 72 (1954), pp. 1-17.

R. Hamburger, *Nog meer aanwijzingen voor de bekorting van 'Lanceloet en het Hert met de Witte Voet'?* NTg 64 (1971), pp. 482-485.

H. Buurman, *De 'zekerheid' van de filoloog*. Meta 9 (1974-1975), afl.6, p. 17-18.

J. Tersteeg, *Op zoek naar een wit voetje. Bijdragen tot een interpretatie van Lanceloet en het hert met de witte voet I-....* Lekt. 1 (1975-1976), afl.2, p. 15-23; afl.4, p. 17-26; 2 (1976-1977), afl.2, p. 1-8.

Arturistiek in artikelen. Een bundel fotomechanisch herdrukte studies over Middelnederlandse Arturromans. Met een bibliografie van de Middelnederlandse Arturistiek sinds 1945. Samengesteld door F.P. van Oostrom, Utrecht, 1978, p.380.

*

[De tekst]

Nu latic dese tale wesen^{-5:}

+Ende sal vorward tellen nu⁻⁴

Van ere joncfrouwen, dat secge ic u,⁻³

Die boetscap brachte ins conincs hof⁻²

Daer prijs an lach ende groten lof.^{-1:}

+188 r° a

[Lanceloet en het hert met de witte voet]

Daventure vertellet, twaren:¹

Doe di heren wech waren

Ende die hof gesceden was^{2/3:}

(Daer ic hier vore nu af las),^{4:}

5 Quam ene joncfrouwe gereden daer.

Een wit hondekin liep haer naer.⁶

Ende tirst dat si int hof quam⁷

Ende si den coninc Artur vernam,⁸

Sprac si na haer lans wise.⁹

10 'Dat u God lone van paradise

Die geweldech es alre sake.^{10/11:}

Her coninc, doet horen mine sprake,¹²

Hort nu mine aventure meest.¹³

In dit lant staet een foreest¹⁴

*

-4: n u : v verbeterd tot nv.

12: m[i]ne.

14: l a n t : op *an* een vlek; f o r e e s t : s is niet voltooid.

-5: nu laat ik dit verhaal rusten.

-4 v o r w a r d t e l l e n : vervolgens vertellen.

-3 e r e : een (verbogen vorm).

-2 b o e t s c a p : tijding, maar ook opdracht.

-1: waar lof en eer aan te behalen viel (bepaling bij boetscap).

1 a v e n t u r e : geschiedenis, bericht; t w a r e n : in waarheid, waarlijk (stoplap).

2/3: toen de vergadering van edelen aan Artur's hof was ontbonden.

4: waar ik in het voorafgaande over sprak.

6 h o n d e k i n : hondje; h a e r n a e r : achter haar aan.

7 t i r s t d a t : zodra.

8 v e r n a m : zag.

9 n a h a e r l a n s w i s e : volgens de zede van haar (eigen) land.

10/11: moge het u (de) God van de hemel - die macht heeft over alles - lonen.

12 d o e t h o r e n m i n e s p r a k e : luister naar hetgeen ik zeg (o.a. door stilte te gebieden).

13 m e e s t e : vooral.

14 s t a e t e e n f o r e e s t : bevindt zich een woud (de oorspr. bet. van foreest is: jachtterrein).

- *
- 15 Bi enen sconen gronen dale¹⁵
 Dat suldi nu bekinnen wale.^{16:}
 Dit foreest es beloken al¹⁷
 Tuscen II berge in een dal.
 Daer ombe gaen hoge mure.¹⁹
- 20 Ic waent hem soude werden te sure
 Dire met crachte in comen soude,^{20/21:}
 Sonder tenen inde vanden woude²²
 Daer een wiket staet harde clene.²³
 Te dire stat ende el ne gene^{24:}
- 25 Machmen in dat foreest comen,²⁵
 Eest alsict hebbe vernomen.^{26:}
 Ende beneden op ene rivire²⁷
 Staet menech boem goet ende dire²⁸
 Daert bi doet wesen soete.^{29:}
- 30 Een hert met enen witten vote
 Es meester vanden watere al³¹
 Ende vanden foreeste dat staet int dal.
 Vort so bliken optie berge³³
 Die lyone groet alse dwerge³⁴
- 35 Die den hert alle wachten.³⁵
 Het doet daer quaet ieman vernachten:^{36:}
 Nacht ende dach sijn si gegar.³⁷

- * 16: bek[i]nnen.
 34: die: lees *tien* (? vgl. vss. 187-191).
 15 bi: (o.a.) langs.
 16: zoals u waarschijnlijk bekend zal zijn.
 17 beloken: omsloten.
 19 daer ombe: er omheen.
 20/21: ik meen dat het degene die er met geweld in zou willen komen erg moeilijk zou vallen.
 22 sonder tenen inde: behalve op één plaats.
 23 wiket: poortje; harde: erg, zeer.
 24: op die plek en geen andere.
 25 machmen: kan men; dat: het.
 26: is het zoals ik het heb gehoord (m.a.w. zijn mijn inlichtingen juist).
 27 op ene rivire (eigl.: op een aan een rivier gelegen stuk land).
 28 boem: boom; dire: kostelijk, prachtig.
 29: waar het aangenaam is te verpozen.
 31 meester: heer en meester.
 33 vort so bliken: voorts vertonen zich.
 34 dwerge: monsters (zònder de bijbetekenis: klein).
 35 wachten: bewaken.
 36: het is gevaarlijk als iemand er (zou) overnacht(en).
 37 sijn si gegar: zijn ze klaar, bereid (liggen ze op de loer).

- *
 Mi ware leet waeric gespar
 Jegen hen: si sijn soe fel -^{38/(39):39}
 40 Dat wanic weten harde wel.^{40:}
 Her coninc, gine hebt niet vernomen⁴¹
 Op wat saken ic hier ben comen.⁴²
 Die gene die mi hier heft gesant,⁴³
 Si es coninginne in haer lant
 45 Ende van menegen riddere vrouwe.⁴⁵
 Ic daert wel nemen op min trouwe^{46:}
 Dat si hevet in haer bedwanc⁴⁷
 Drie coninge al sonder wanc⁴⁸
 Die gereet tharen dienste sijn.⁴⁹
 50 Si es scoenre dan dat sonnescijn⁵⁰
 Beide van hude ende van hare.^{51:}
 Oec en werd nieman geware⁵²
 Dorperheit an hare en twint.⁵³
 Si es een utermaten scone kint⁵⁴
 55 Ende wel uten rike geboren.⁵⁵
 Bi harre cronen heeft si gesworen⁵⁶
 Dat si nembermer name man,⁵⁷
 *En si die hare gebringen can^{58:}
 Vanden hert den witten voet.
 60 Hine es te winne niet so goet.^{60:}

+188 r° b

- * 38: hs.: leet leet.
 38/(39): ik zou niet graag vijandig tegenover ze staan.
 39 fel: bloeddorstig.
 40: dat meen ik heel zeker te weten.
 41 gine hebt niet: ge hebt (nog) niet.
 42 op wat saken: voor welke aangelegenheid, waarom; comen: gekomen.
 43 heft gesant: heeft gezonden.
 45 vrouwe: gebiedster.
 46: ik durf er wel mijn erewoord op te geven.
 47 in haer bedwanc: onder haar heerschappij.
 48 al sonder wanc: standvastig, onwankelbaar.
 49 gereet: bereid; tharen: tot haar.
 50 scoenre: mooier.
 51: wat haar gehele persoon betreft.
 52 werd: wordt; en (:deel van ontkenning).
 53 dorperheit: (het tegenovergestelde van eer en deugd), iets slechts, laagheid van karakter;
 en twint: niet het minst.
 54 kint: jonge vrouw.
 55 uten rike: in hoge mate aanzienlijk.
 56 harre: haar.
 57 nembermer: nooit.
 58: behalve (degene) die haar kan brengen (; en si = tenzij).
 60: men kan hem (d.i. de voet) niet zo gemakkelijk winnen.

*

- Soe wien die den lyoen slaet.^{61:}
 Eer hi den hert oec gevaet,⁶²
 Hi moet di jacht en stic herden.^{63:}
 Hi saelt hem te sure laten werden.⁶⁴
 65 Die daer nu varen woude.^{65:}
 Siet hier dit hondekin, datten soude
 Leiden optie rechte slage⁶⁷
 Int foreest daer die hert lage⁶⁸
 Ende inne wandelinghe es meest.^{69:}
 70 Keye sprac: 'Sem mi di heilegeest,⁷⁰
 Joncfrouwe, geeft mi dat hondekin.
 Ic sal ember die gene sijn⁷²
 Die varen sal alre eerst
 Proven tgeval in dat foreest.⁷⁴
 75 Die joncfrouwe was blide ende vroe⁷⁵
 Ende liet gene hondekin alsoe⁷⁶
 Met Keyen bliven in dat hof.
 Met bliscepen nam si orlof.⁷⁸
 ¶ Des ander dages vele vroe -⁷⁹
 80 Eer die joncfrouwe daer quam alsoe -⁸⁰
 Soe was Keye te hove comen,⁸¹
 Want gi hebt wel hier vore vernomen

- * 61: w i e n : *die* verbeterd tot *wien* (anticipatie - onmiddellijk hersteld).
 63: H i : in hoofdletter geknoeid.
 69: e s : in de s heeft de inkt niet helemaal gepakt.
 61: zelfs als iemand de leeuw(en) velt (zie de noot op p. 29).
 62 o e c : ook; g e v a e t : te pakken krijgt.
 63: moet hij de jacht nog lang voortzetten.
 64 vgl. vs. 20.
 65: als iemand nu daarheen zou willen trekken (d.w.z. de onderneming wagen).
 67 o p t i e r e c h t e s l a g e : op de juiste weg, op het juiste spoor.
 68 d a e r : waar.
 69: en zich gewoonlijk ophoudt.
 70 s e m - m i - d i - h e i l e g e e s t : zo helpe mij de heilige geest.
 72 e m b e r : tenminste, in elk geval (versterking).
 74 p r o v e n t g e v a l : de fortuin, het geluk beproeven.
 75 v r o e : in haar schik (vgl. vrolijk).
 76 g e n e : dat (bijzondere); a l s o e : zo, dus.
 78 m e t b l i s c e p e n : (met blijdschap) in een goede stemming; o r l o f : afscheid.
 79 d e s a n d e r d a g e s : een dag of enige dagen te voren (vgl. Eng. the other day); v e l e v r o e : heel vroeg.
 80 a l s o e : vgl. vs. 76.
 81 c o m e n : gekomen.

- *
 Dat hi qualike te hove was.^{83:}
 Nu was hi versoent, sijt seker das,⁸⁴
 85 Want sijn vrouwe die coninginne
 Haddem gemaect pays ende minne^{86:}
 Jegen den coninc ende Waleweine.
 Dus es hi weder comen te pleine⁸⁸
 Ende heeft dat hondekin genomen,
 90 Ende des ander dages comen
 Daer hi messe heeft gehort.^{90/1:}
 Daer na quam hi alsoe vort
 Dat hi hem wapende ende reet dane,⁹³
 Ende thondekin liep vor hem vast ane⁹⁴
 95 Ende Keye volhden vaste naer.⁹⁵
 Die dach was scone ende claer.⁹⁶
 Die vogle songen in dat wout
 Ende optie eerde menechfout;⁹⁸
 Ende een lettel vore middach
 100 Keye doe ene rivire sach^{100:}
 Die wide was ende bodemloes,¹⁰¹
 Daer hi over moeste altoes¹⁰²
 Oft hi gedoen conde niet bat.^{103:}
 Die hont en sochte geen gewat¹⁰⁴
 105 Ende vloech over alse een vogel.^{105:}

- *
 85: vrouwe : hs.: mouwe.
 97: dat : hs.: dit (de a werd niet afgemaakt m.i.).
 83: dat hij het danig verkorven had aan het hof.
 84 s i j t s e k e r d a s : wees daar zeker van (stoplap).
 86: had voor hem vrede en vriendschap bewerkt.
 88 t e p l e i n e : ter plaatse (vgl. ons: hij is weer op de vlakke verschenen).
 90/1: en heeft de volgende dag de mis gehoord (; d a e r = waar).
 93 h e m : zich; d a n e : van daar.
 94 v o r h e m v a s t a n e : snel voor hem uit.
 95 v o l h d e n v a s t e n a e r : reed snel achter hem aan (v o l h d e n = volgde hem).
 96 d i e : de; c l a e r : helder, licht.
 98 o p t i e : op de; m e n e c h f o u t : in groot aantal.
 100: zag Keye toen een rivier.
 101 w i d e : breed; b o d e m l o e s : zeer diep.
 102 d a e r : zie vs. 68; a l t o e s : beslist, in elk geval (zie de noot op p. 29).
 103: indien hij niets beters doen kon, m.a.w. er zat niets anders op.
 104 e n : vgl. vs. 52; g e w a t : doorwaadbare plaats.
 105: en zwom er over heen zo snel als een vogel vliegt (zie vs. 108).

- *
 Keye kerde ombe den togel^{106:}
 Ende reet weder thusward.¹⁰⁷
 Dat hondekin swam onvervard¹⁰⁸
 Weder over dwater wijt.
 110 Tuschen hen tween was een strijt.¹¹⁰
 Doe hi sach dat dede keer,^{111:}
 Doe ward Keyen therte seer^{112:}
 Welc sine onscout mochte sijn.^{113:}
 Doe pensdi dat hi thondekin¹¹⁴
 115 Met sinen swaerde soude slaen¹¹⁵
 Ende secgen dat hem ware ontgaen.¹¹⁶
 Al was Keye een deel verbolgen,¹¹⁷
 Hine condet niet achter volgen.¹¹⁸
 Als hi sijn ors nam metten sporen¹¹⁹
 120 *Liep dat hondekijn ember voren.¹²⁰
 Dit soe herdi alden dach^{121:}
 Onthier ende hi die borch sach¹²²
 Daer Artur sijn hof hilt.¹²³
 Doe liet hi in sinen scilt¹²⁴
 125 Sijn hoeft jamberlike hangen.¹²⁵
 Her Walewein quam daer gegangen¹²⁶
 Grotelike houdende sijn spot.

+188 r° c

- * 112: w a r d : gaatje in, maar leesbaar.
 106: K. wendde de teugel(s).
 107 t h u s w a r d : huiswaarts.
 108 s w a m o n v e r v a r d : zwom onbevreesd, onverstoorbaar.
 110 s t r i j t : onenigheid.
 111: toen hij zag dat *het* omkeerde.
 112: toen maakte K. zich bezorgd; (lett.: toen werd voor Keye het hart pijnlijk, ziek).
 113: welke verontschuldiging hij zou kunnen aanvoeren (voor zijn mislukte onderneming); (lett.: wat zijn verontschuldiging zou kunnen zijn).
 114 d o e p e n s d i : toen bedacht hij.
 115 s l a e n : doden.
 116 d a t : dat het; o n t g a e n : ontsnapt (dat het van hem was weggelopen).
 117 e e n d e e l v e r b o l g e n : nogal boos.
 118 h i n e c o n d e t n i e t : hij kon het (toch) niet.
 119 n a m m e t t e n s p o r e n : de sporen gaf, aanzette.
 120 e m b e r : steeds.
 121: dit hield hij de gehele dag vol (vgl. vs. 63); (h e r d i = zette hij voort).
 122 o n t h i e r e n d e : totdat.
 123 d a e r : vgl. vs. 68.
 124 i n s i n e n s c i l t : binnen (de bescherming van) zijn schild, achter zijn schild.
 125 j a m b e r l i k e : armzalig, zielig.
 126 h e r : heer; g e g a n g e n : gegaan.

- Keye sprac: 'Soe hulpe mi God:
 In was henen niet verre,¹²⁹
- 130 Doe quam mi an - des benic erre -^{130:}
 Ene siecheit harde groet.¹³¹
 Doe moestic keren dor di noet.¹³²
 In dorste vorder varen niet,¹³³
 In wiste wat mi was gesciet.^{134:}
- 135 Nu latic van Keyen bliven^{135:}
 Ende sal u van Lancelote scriven.
- O**ns telt vort die aventure^{137:}
 Dat Lanceloet ter selver ure¹³⁸
 Int hof was onlange comen.¹³⁹
- 140 Doe hi dese mare heeft vernomen¹⁴⁰
 Sprac hi al onverbolgen.¹⁴¹
 'Bi mire trouwen, ic wille volgen
 Desen hondekine sonder waen.¹⁴³
 Sinen knape riep hi saen¹⁴⁴
- 145 Ende dede sine wapine bringen daer naren,¹⁴⁵
 Ende haeste hem als di wilde varen
 Bejagen prijs ende lof,^{146/7:}
 Ende ruemde Arturs hof.¹⁴⁸
 Hi was vro ende blide.¹⁴⁹
- 150 Nu waest in dien tide¹⁵⁰
 Dat coren bloide op dat velt.¹⁵¹
 Hi reet singende sinen telt,¹⁵²

- 129 i n : (ik plus deel van ontkenning).
 130: toen overviel me - daar heb ik het land over -.
 131 siecheit: onwelzijn; harde: vgl. vs. 23.
 132 dor di noet: noodgedwongen.
 133 i n : zie vs. 129.
 134: ik wist niet wat me overkwam.
 135: vgl. vs. -5.
 137: vgl. vs. -4 en vs. 1.
 138 ter selver ure: omstreeks die tijd.
 139 onlange: voor korte tijd (óf: kort geleden).
 140 dese mare: dit verhaal.
 141 al onverbolgen: kalm.
 143 sonder waen: zonder twijfel (stoplap).
 144 knape: schildknaap; saen: dadelijk, weldra.
 145 wapine: wapens (daartoe behoort de wapenrusting).
 146/7: en reed haastig als iemand die eer en roem wil gaan behalen.
 148 ruemde: ontruimde, verliet.
 149 vro: zie vs. 75.
 150 waest: was het.
 151 dat: dat het.
 152 sinen telt: in een drafje.

- Niet te sere no niet te sachte.¹⁵³
 Sijn sin ende sine gedachte
- 155 Wisten niet waer dat hi soude,¹⁵⁵
 Maer waer dat hondekin woude
 Lopen, dien volgede [hi saen -]¹⁵⁷
 Dat horic secgen [sonder waen.]¹⁵⁸
 Hine hilt wech [no strate daer;]¹⁵⁹
- 160 Hi reet met gr[oter spoede naer.]¹⁶⁰
 Hine hilt en g[ene raste al]^{161:}
 Onthier ende [hi vernam dat dal]¹⁶²
 Daer hi quam op [die riviere.]
 Doe sach hi dat [hondekin sciere]¹⁶⁴
- 165 Int water spranc op[penbaer.]¹⁶⁵
 Doe volgede Lanceloet [hem naer]¹⁶⁶
 Ende gaf den orsse to[gels genoech;]¹⁶⁷
 Genindelike hi in sloe[ch]^{168:}
 Ende reet over dwater [harde groet.]
- 170 Doe soe beette Lanceloet^{170:}
 Neder in dat grone g[ras]
 Ende beide dat hi dro[ge was,]¹⁷²
 Hi ende sijn ors oec beide.
 Doe verleidi sijn gereide^{174:}
- 175 Ende sat op al onvervard¹⁷⁵
 Ende voer henen ten foreeste [ward.]
 Die wech was langer dan min [tale,]
 Des mogedi mi geloven wal[e.]^{178:}

153 n o : noch.

155 waer dat hi soude : waar hij heen moest (rijden).

157 saen : zie vs. 144.

158 sonder waen : zie vs. 143.

159 hine : (hij plus ontkenning); hilt : hield; n o : zie vs. 153.

160 naer : er achter aan (vgl. vs. 6).

161: hij hield in het geheel geen oponthoud.

162 onthier ende : zie vs. 122.

164 dat : dat het; sciere : dadelijk, aanstonds.

165 oppenbaer : duidelijk, ongetwijfeld (stoplap).

166 naer : na.

167 orsse : ros, paard (vgl. E. horse); togels genoech : (vertaal:) de vrije teugel.

168: onversaagd reed hij er in.

170: toen steeg L. af.

172 beide dat : wachtte totdat.

174: toen verstelde hij zijn zadel(tuig).

175 sat op : steeg te paard.

178: dat kun je wel van me geloven; (m o g e d i = kun je).

- *
 Dus reet hi vort ende vernam¹⁷⁹
 180 [Da]t foreest daer hi gereden quam.¹⁸⁰
 Eer hi int wiket conde comen,¹⁸¹
 +Hebbene die lione vernomen:^{182:}
 Met crachte hebben sine bestaen.¹⁸³ +188 v° a
 Genindelijc werdi hem saen^{184:}
 185 Optie lione met sinen swerde,
 Want hi haers sere begerde.^{186:}
 VII lione waren daer doe -^{187:}
 Hord, ic mach u secgen hoe,^{188:}
 Wildi die redene daer af horen.¹⁸⁹
 190 Een riddere hadde geweest te voren
 Dire drie hadde geslegen doet.¹⁹¹
 Hi werde hem als dijs hadde noet;^{192:}
 Nochtan moesti tachterst sterven¹⁹³
 Ende sijns lives derven.^{194:}
 195 - In segt over waer niet vort,
 Maer also alsict hebbe gehort
 Soe darict u vertellen wel. -^{195/7:}
 Lanceloet, die riddere snel,
 Sloech mengen slach optie lione,¹⁹⁹
 200 Die hem wreet waren ende cone^{200:}
 Ende die hem niet en vermeden.
 Onder hen quam hi daer gereden,

- * 180: h s.: Int.
 179 v e r n a m : bemerkte.
 180 d a e r : zie vs. 68.
 181 w i k e t : zie vs. 23.
 182: hebben de leeuwen hem bemerkt.
 183 s i n e : zij hem; b e s t a e n : aangevallen.
 184: stoutmoedig weerde hij zich dadelijk.
 186: want hij had het ten zeerste op ze gemunt.
 187: er waren toen zeven leeuwen.
 188: luister, ik kan u vertellen hoe (dat kwam).
 189 r e d e n e : redenering, argument.
 191 d i r e : die ervan.
 192: hij weerde zich zo goed hij kon (nl.: als iem. die het nodig had, noodzakelijkerwijze).
 193 t a c h t e r s t : ten slotte.
 194: en zijn leven verliezen.
 195/7: ik vertel dit niet als strikte waarheid, maar zo als ik het gehoord heb, durf ik het u wel te vertellen (m.a.w.: als ik lieg, dan lieg ik in commissie).
 199 m e n g e n : menige.
 200: die kwaadaardig en strijdlustig tegen hem waren.

- *
 Sere slaende ende met nide.²⁰³
 Doe ontfinc hi in weder side²⁰⁴
 205 Drie wonden groet ende wijt;
 Doe ward hem in nerst di strijt.²⁰⁶
 ¶ Doe ginc hi hem met crachte weren.²⁰⁷
 Hi sach wel hine const ontberē²⁰⁸
 Langer niet te sire eren.
 210 Hi was die niet conste keren
 No vlien daer hijs hadde noet;^{210/1:}
 Mettien sloech hire III doet.²¹²
 Die andere waren hem wreet²¹³
 Ende daden hem pine ende leet,²¹⁴
 215 Ende leverden hem wigēs gnoech²¹⁵
 Onthier ende hise alle versloech.²¹⁶
 Doe si doet inden sande lagen,
 Began hi sine wonden clagen;²¹⁸
 D[oc]h dancti Gode sere das^{219:}
 220 [Dat hi] levende bleven was
 [Jegen lio]ne harde wreet^{221:}
 [Daer hi lan]c vore street.^{222:}
 [Hadde hi ni]et so starc gewesen,
 [Hine hads nie]t mogen genesen.^{224:}
 225 [Hi ginc daer sij]n part stoet²²⁵
 [Ende sette i]nden stegereep den voet.²²⁶
 [Al was] hi gewont ende moede,

- * 219: gedeelte van hoofdletter D nog te zien.
 203 met nide: met felheid.
 204 in wederside: wederkerig.
 206 doe: toen; in nerst: 'menens'.
 207 hem: zich.
 208 hine const ontberē: hij mocht het niet nalaten.
 210/1: hij was (iemand) die niet kon omkeren of vluchten als de nood aan de man kwam (lett.: waar hij ertoe noodzakelijkheid had).
 212 hire: hij ervan.
 213 wreet: kwaadaardig (zie vs. 200).
 214 pine: overlast.
 215 wigēs gnoech: heel wat strijd.
 216 onthier ende: zie vs. 122.
 218 clagen: klagen over.
 219: maar toch dankte hij God er zeer voor.
 221: tegenover erg kwaadaardige leeuwen.
 222: waar hij lange tijd tegen vocht.
 224: hij had er het leven niet van kunnen af brengen.
 225 daer: waar; stoet: stond.
 226 stegereep: stijgbeugel.

- *
 [Hi gi]ncker op met groter spoede
 [E]nde reet daarna int foreest.
 230 [S]ijn ongemac was hem meest.^{230:}
 [H]i horde vanden voglen di lude.²³¹
 [D]en roeke vanden soeten crude²³²
 Dies daer vele was int wout,²³³
 Maketde sine herte bout.²³⁴
 235 ¶ Hi reet weder ende vort.²³⁵
 Menege stemme heft hi gehort
 Van voglen die hem wel bequamen²³⁷
 Ende sijns leets en deel benamen.^{238:}
 Hier ende ginder nam hi goem,²³⁹
 240 Ende onder enen groffels boem²⁴⁰
 Hi den hert doe licgen sach.
 *Nu hort wies Lanceloet doe plach.^{242:}
 Hi nam dat ors metten sporen;
 Die hert saget ende liep voren²⁴⁴
 245 Ende Lanceloet volgede hem naer,
 Al was hi moede ende swaer.²⁴⁶
 Dat hondekijn liet na gaen.^{247:}
 Eer hijt wiste hattene gevaen,^{248:}
 Ende doent den hert hadde gevelt,²⁴⁹
 250 Reet hi harder dan den tell²⁵⁰

+188 v° b

- * 228: tussen 228 en 229 is een doorgestreepte regel: '... sat op lance~~loet~~ die goede'.
 231: h s .: vogle (n-afkorting vergeten).
 238: l e e t s : de s is mislukt.
 230: zijn uitputting (gevaarlijke toestand) drukte hem terneer.
 231 d i l u d e : de geluiden (het gezang).
 232 r o e k e : geur; (*soet*) *cruut* is het tegenovergestelde van onkruid.
 233 d i e s : waarvan.
 234 b o u t : rustig, vol zelfvertrouwen.
 235 w e d e r e n d e v o r t : op en neer, hier en daar.
 237 w e l b e q u a m e n : welgevallig waren, genoeg deden.
 238: en een gedeelte van zijn treurige stemming wegnamen; (en = 'n').
 239 n a m h i g o e m : speurde rond.
 240 g r o f f e l s b o e m : kruidnagelboom.
 242: luister nu wat L. toen toepaste (plegen + genitief der zaak = toepassen, verrichten).
 244 s a g e t : zag het.
 246 s w a e r : zich ziek voelende.
 247: (m.a.w.): het hondje liep nòg harder (; liet anderen volgen).
 248: eer hij (L.) het wist had het (hondje) het (het hert) te pakken.
 249 d o e n t : toen het; g e v e l t : gedood.
 250 h a r d e r d a n d e n t e l l : in volle draf (vgl. vs. 152).

- Ende beette neder op dat gras.²⁵¹
 Des wits voets hi girech was²⁵²
 Ende snetene af met sinen swerde.²⁵³
 Doe viel hi neder an die eerde:
 255 Hine conste doe gestaen niet.^{255:}
 Mettien hi enen riddere siet²⁵⁶
 Comen op een ors groet.
 Doe so bat heme Lanceloet^{258:}
 Dat hi tote hem daer quame
 260 Ende hi den witten voet name,
 Ende hi hem gelove daer op trouwe^{261:}
 Dat hine vore der joncfrouwe^{262:}
 Ende hi hare oec secgen soude²⁶³
 Dat hi lage inden woude²⁶⁴
 265 Gewont wonderlike onsochte.^{265:}
 Hi soude comen so hi irst mochte²⁶⁶
 Ende si nembermer man ne name^{267:}
 Vor dat hi tote hare quame.
 'Segt hare dat si wel doe²⁶⁹
 270 Altoes beide spade ende vroe.^{270:}
 Ic heb mi gepient so sere^{271:}
 Om die doget ende om die ere²⁷²
 Die ic van hare hebbe gehort.'
 Mettien stac hi die hant vort²⁷⁴
 275 Ende gaf den riddere den voet.
 Hem hadde geweest alse goet^{276:}

251 beette neder: steeg af.

252 girech: begerig (naar).

253 snetene: sneed hem.

255: hij kon toen niet (meer) blijven staan.

256 mettien: op hetzelfde ogenblik.

258: toen verzocht L. hem.

261: en hij hem op erewoord zou beloven.

262: dat hij hem aan de jonkvrouw zou brengen.

263 hi is de vreemde ridder.

264 hi is L.

265: heel zwaar gewond.

266 so hi irst mochte: zo gauw hij kon.

267: en zij moest volstrekt niet iemand tot man nemen.

269 dat si wel doe: dat het haar goed moge gaan.

270: (lett.) altijd, zowel laat als vroeg.

271: ik heb mij zo veel inspanning getroost.

272 om: ter wille van; doget: voortreffelijkheid.

274 mettien: zie vs. 256; vort: (voor)-uit.

276: het zou wel zo goed (d.i. beter) voor hem geweest zijn.

- *
 Haddine hem gegeven niet.²⁷⁷
 Dinc die sal sijn ende met gesciet
 Die moet ember ten inde comen.^{278/9:}
 280 Alsi den voet heeft genomen²⁸⁰
 Nam hi sijn swerd ende Lanceloet sloech
 Dat hijt qualike verdroech.^{282:}
 Hi dede ene dorperlike daet -²⁸³
 Hads gemogen wesen raet! -^{284:}
 285 Ende bejagede lettelt ere.²⁸⁵
 Hi vantene gewont ende wonden mere²⁸⁶
 Ende loende hem met quade goet,^{287:}
 Alsmen heden dages doet²⁸⁸
 Ende heft gedaen menechwarf.²⁸⁹
 290 God die nie en verstarf^{290:}
 Mote alle die bose scrinken,²⁹¹
 So dat si hen moten bedinken²⁹²
 Ende alle haer quaetheit laten²⁹³
 Ende werken bi rechter maten.²⁹⁴
 295 ¶ Die riddere die fel was harde sere,²⁹⁵
 Doe hi gewont hadde den here²⁹⁶
 - Soe dat hem dochte dat hi daer bi²⁹⁷
 Sterven soude - doe voer hi
 Al daer doe woende die coninginne.
 300 Hi was van herten ende van sinne

- * 295: w a s : gaatje in, maar leesbaar.
 277 h a d d i n e h e m : had hij hem (d.i. de voet) hem (d.i. de ridder).
 278/9: (vertaal:) wat gebeuren moet en voor iem. weggelegd is, dat gebeurt ook.
 280 a l s i : nadat hij.
 282: zó dat hij het ternauwernood doorstond, er nauwelijks het leven afbracht.
 283 d o r p e r l i k e : schandelijke.
 284: was er maar iets aan te veranderen geweest.
 285 l e t t e l : heel weinig.
 286 v a n t e n e : vond hem; w o n d e n : wondde hem.
 287: en vergold hem goed met kwaad.
 288 h e d e n d a g e s : tegenwoordig.
 289 m e n e c h w a r f : vaak (voordien).
 290: (vertaal:) de onsterfelijke God.
 291 m o t e : moge; s c r i n k e n : tegenhouden.
 292 h e n : zich.
 293 q u a e t h e i t : slechtheid.
 294 b i r e c h t e r m a t e n : volgens een juist richtsnoer.
 295 f e l : arglistig, te kwader trouw.
 296 d o e : toen.
 297 d a e r b i : ten gevolge daarvan.

- Utermaten ende sere vroe³⁰¹
 Dat hem comen was alsoe:^{302:}
 +Hi waende doe wel here wesen.^{303:}
 Maer eer die rime werd gelesen³⁰⁴
 305 Soe sal hi ondervinden wel
 Oft hem iet beteren sal sijn spel.^{306:}
 ¶ Wat hulpet dat ict lanc madeke?³⁰⁷
 Alsoe die riddere der borch nakede³⁰⁸
 Ende hi daer vore gereden quam,
 310 Een garsoen sijn ors nam³¹⁰
 Ende leidet daer mens wale plach.^{311:}
 Hoe blide hi was doe hi dit sach.
 Selve ginc hi in die zale³¹³
 Daer hi was ontfangen wale
 315 Van ridderen ende van joncfrouwen
 Diemen daer menege mochte scouwen.
 Selve die joncfrouwe quam vort gegaen,³¹⁷
 Dine wel daer wilde ontfaen³¹⁸
 Om dat hi hare vremde was.^{319:}
 320 In enen boegard op dat gras³²⁰
 Ginc si doe entie riddere mede.³²¹
 Nu hort wat hi doe dede.
 'Joncfrouwe,' seit hi, 'gi hebt gesworen
 Vor hen allen die tuwen rike horen^{324:}
 325 Dat gi nembermer nemet man
 En si die u gebringen can
 Vanden herte den witten voet.^{325/7:}

+188 v° c

- 301 v r o e : opgetogen.
 302: dat het hem zo vergaan was (; d a t = dat het).
 303: hij meende toen wel (een) vorst te zullen worden.
 304 d i e r i m e : het gedicht; w e r d : wordt.
 306: of zijn streek hem iets goeds zal opleveren, of zijn toestand er op vooruit zal gaan.
 307 h u l p e t : zou het helpen.
 308 n a k e d e : naderde.
 310 g a r s o e n : page.
 311: en bracht het waar men er goed voor zorgde.
 313 z a l e : (burcht)zaal.
 317 s e l v e d i e j o n c f r o u w e : de jonkvrouw zelf.
 318 d i n e : die hem.
 319: (m.a.w.: zij wist toen nog niet met welk een schurk zij te doen had).
 320 b o e g a r d : boomgaard, park, tuin.
 321 e n t i e : en de.
 324: voor al degenen die tot uw rijk behoren.
 325/7: zie vss. 57-59.

- Nu sietene hier ende doet³²⁸
 Al uwen wille nu daer bi.^{329:}
 330 Ic wanne quite ende vri³³⁰
 Met minen swerde optie lyone
 Die mi fel waren ende cone.^{332:}
 Te rechte hebbic u gewonnen.³³³
 Alle die gene dies mi veronnen³³⁴
 335 Moten hebben quade aventure -³³⁵
 So sere es hi mi worden te sure.^{336:}
 ¶ Doen dit die joncfrouwe verstoet,³³⁷
 Si nam orlof ende op stoet³³⁸
 Ende seide si wils hebben raet.³³⁹
 340 Mettien si in die camere gaet.³⁴⁰
 'Ellindech wijf, wats mi gesciet?'^{341:}
 Nu ne an mi God der eren niet!^{342:}
 Wat eest datmen mi doet verstaen -³⁴³
 Wat hebbic, arm wijf, mesdaen
 345 Jegen Gode onsen here?'
 Si weende utermatene sere
 Ende clagede doe haer ongeval.³⁴⁷
 'Here, es dit mine bede al'^{348:}
 Die ic oit bat spade ende vroe:³⁴⁹
 350 Dat mi Got [enen man] sinde toe³⁵⁰
 Daer ic vroilijc met leitde minen tijt?^{351:}
 Ic wane in die werelt wijt

328 s i e t e n e : zie hem (nl. de voet).

329: wat u goeddukt in deze aangelegenheid.

330 w a n n e : won hem; q u i t e : geheel, zonder voorbehoud.

332: vlg. vs. 200.

333 t e r e c h t e : op rechtmatige wijze.

334 d i e s : die het; v e r o n n e n : misgunnen

335 q u a d e a v e n t u r e : ongeluk.

336: zoveel inspanning heeft hij (d.i. die voet) mij gekost.

337 v e r s t o e t : verstond, begreep.

338 o r l o f : afscheid (vgl. vs. 78).

339 s i w i l s h e b b e n r a e t : dat zij er zich op zal/zou beraden.

340 d i e c a m e r e : (haar eigen vertrek).

341: rampzalige vrouw, wat overkomt mij?

342: God gunt me geen eer, bewijst me geen gunst (; an < onnen).

343 e e s t : is het.

347 c l a g e d e : klaagde over; o n g e v a l : ongelukkig lot, ramspoed.

348: (vertaal:) Heer, is dit nu het gevolg van mijn gebed?

349 s p a d e e n d e v r o e : laat en vroeg (altijd).

350 s i n d e t o e : zou (toe)zenden.

351: met wie ik op een prettige manier mijn leven(stijd) zou doorbrengen.

- En es nu so leeliken niet.^{353:}
 Wats mi arme nu gesciet!^{354:}
 355 Hine scient van gere groter daet:^{355:}
 Hi es so leelijc ende oec quaet.³⁵⁶
 Het doet mi ongeval, en trouwen.^{357:}
 Mettien vernament die joncfrouwen
 Ende quamen tot hare gegaen
 360 Doe sise wenende sagen staen.³⁶⁰
 Si spraken doe alle an hare:
 Wat si hadde ende wat har ware.^{362:}
 Si seide: 'Gi selet weten wel.^{363:}
 +Sagedi nu genen riddere fel³⁶⁴
 365 Dien ic soe wel dede ontfaen?
 Mi donct het es alsoe vergaen:^{366:}
 Hi heeft hier bracht den witten voet.
 Ic bidde u dat gi wel doet
 Ende gi mi gevet goeden raet.^{368/69:}
 370 Gi moget wel sien hoet mi staet.³⁷⁰
 Ene joncfrouwe die stont bi hare,
 Si seide: 'Joncfrouwe, nu nemet ware:³⁷²
 Onse raet en can gehelpen niet.³⁷³
 Het ware goet datmen siet
 375 Ende men sinde om uwe man^{374/5:}
 Ende dat si u geraden dan.
 Dat donct mi alre best gedaen.¹
 Die joncfrouwe seide doe saen:³⁷⁸

+189 r° a

- 353: bestaat niet nog eens zo'n lelijke man.
 354: vgl. vs. 341.
 355: hij ziet er niet uit als iemand die grote daden volbrengt.
 356 q u a e t : slecht.
 357: waarlijk, het (gehele geval) is een ramp voor me.
 360 d o e s i s e : toen zij haar.
 362: wat haar scheelde (; har = haar).
 363: (ge zult het weten (, want ik zal het u zeggen).
 364 s a g e d i : zaagt ge; f e l : ongunstig.
 366: de zaak staat zo (*mi donct* wordt niet vertaald; het staat er bij omdat er geen getuigen waren).
 368/69: (vertaal ongeveer:) zeg me in 's hemelsnaam wat ik doen moet.
 370 m o g e t : kunt; h o e t m i s t a e t : hoe (ongelukkig) ik er aan toe ben.
 372 n u n e m e t w a r e : let er op, denk er aan.
 373 g e h e l p e n : helpen.
 374/5: het zou goed zijn er zorg voor te dragen uw leenmannen te ontbieden, (*man* is (ook) een meervoudsvorm.)
 378 s a e n : zie vs. 144.

- 'Ic wille sinden dan alte hant³⁷⁹
 380 Om al mine ridders in min lant,
 Dat si comen haestelike
 Alle die horen te minen rike:^{382:}
 Daer ware sere hars te doene.^{383:}
 Daer quam doe menech ridder coene
 385 Ende oec menech jongelinc -
 Eer die sonne onder ginc
 Ende des ander dages vele vroe.³⁸⁷
 Ic horde secgen dat quamen doe
 LX hondert niet min een^{389:}
 390 Die van hare hilden leen.
 Daer quamen oec III coninge gecroende^{391:}
 Eer di sonne den dach verscoende,^{392:}
 Ende met hen so menech man
 Dat icse niet genomen ne can.³⁹⁴
 395 Si beetten ende gingen in die zale.³⁹⁵
 Die joncfrouwe ontfincse wale.³⁹⁶
 ¶ Doe deetse die coninginne saen
 Int vrijthof te gadere gaen;³⁹⁸
 Met hen die gene die si wouden³⁹⁹
 400 Ende die si waende dat haer souden
 Geraden dbeste dat si consten,^{401:}
 Ende die haer alles goeds onsten^{402:}
 Ende die si oec getroude wel,⁴⁰³
 Deet sire gaen ende nieman el.^{404:}
 405 Met hen ginc si inden boegart.

379 alte hant: terstond.

382: vgl. vs. 324.

383: (want) hun komst was dringend noodzakelijk (, men had hen zeer nodig).

387 vele vroe: heel vroeg.

389: volle zesduizend.

391: drie regerende vorsten.

392: voor zonsopgang (; lett.: voordat de zon de dag sierde).

394 genomen: opsommen.

395 beetten: zie vs. 170; zale: zie vs. 313.

396 wale: op heuse wijze.

398 vrijthof: omheinde tuin.

399 si wouden: wensten, kozen (ðf het is een schrijffout voor *woude* - nl. de koningin -).

401: raad geven zo goed ze maar konden.

402: en die haar een goed hart toedroegen (; onsten = gunden).

403 getroude: vertrouwde.

404: liet zij daar(heen) gaan en niemand anders.

*

Die coninge spraken te hare ward:
 Wat si gebode ende wat si woude?
 Si seide dat sijt hen secgen soude.
 'Hier es comen nu tote mi

- 410 Een riddere, in weet wie hi si,⁴¹⁰
 Ende heeft hier bracht den witten voet
 - Het heefter menech riddere goet
 Sijn lijf daer ombe verloren -.⁴¹³
 Hi heeft mi geleit te voren⁴¹⁴
- 415 Dat hine met stride gewonnen heft.⁴¹⁵
 Eest waer dat hi mi segt,⁴¹⁶
 Sone gewinnic nembermere⁴¹⁷
 Noch bliscap noch oec ere:
 Hi es soe leelijc ende oec quaet.^{419:}
- 420 Hier op willic hebben raet.⁴²⁰
 Al ware hi te manne gename,⁴²¹
 Godweet het ware ombetame⁴²²
 Dat hi u alre here soude sijn.'
 Doe antwerde daer een coninc fijn.⁴²⁴
- 425 *'Joncfrouwe, u tale hebwi vernomen.⁴²⁵
 Men doe ons hare den ridder comen⁴²⁶
 Ende alse wi horen sine tale
 Soe selewi u geraden wale.⁴²⁸
 Doe riepmen den riddere ende hi quam;
- 430 Ende done die Joncfrouwe vernam,⁴³⁰

*189 r° b

* 411: de regel is zo lang uitgevallen dat de schrijver er een punt achter heeft geplaatst en de overeenkomstige regel in de b-kolom doen inspringen.

410 in weet wie hi si: ik weet niet wie hij is.

413 lijf: leven; daer ombe: ter wille daarvan.

414 geleit te voren: meegedeeld, bericht.

415 hine: hij hem (d.i. de voet); met stride: in een gevecht.

416 eest waer dat: is het waar wat.

417 sone: dan (plus deel van ontkenning).

419: vgl. vs. 356.

420 hier op: in deze aangelegenheid.

421 te manne gename: (en zelfs al was hij) als echtgenoot aangenaam.

422 ombetame: ongepast, onbehoorlijk.

424 fijn: edel.

425 tale: woorden, voorstelling van zaken.

426 hare: hierheen.

428 selewi: zullen wij.

430 done: toen hem; vernam: gewaar werd.

- Begonste si te weenne sere
 Ende seide: 'Willecome, here.'
 Hi antwerde hare doe met sinne.^{433:}
 Ay hoe serech stont di coninginne:⁴³⁴
 435 Dat sine daer nie gesach,^{435:}
 Dat was haerre herten en swaer slach.⁴³⁶
 ¶ Daer stont een coninc die wel onste⁴³⁷
 Sire vrouwen, ende hi begonste
 Den riddere saen te vragene doe:
 440 Op wat saken ende hoe⁴⁴⁰
 Hi te hove ware comen.
 Alst die riddere hevet vernomen,^{442:}
 Hi seide: 'Here, in onse lant
 Es menegen riddere wel becant
 445 Ende daer loept oec die niemare,^{445:}
 Dat dese joncfrouwe alsulc ware⁴⁴⁶
 Dat si niet huwen ne mochte
 En ware an dien di haer brochte^{448:}
 Vanden hert den witten voet.
 450 Mijn vader es een ridder goet
 Ende hiet mi dat ic varen soude⁴⁵¹
 Den hert jagen inden woude.
 Des benic nu te hovede comen.^{453:}
 Den hert hebbic sinen ganc benomen⁴⁵⁴
 455 Ende hebbe hier sinen voet brocht
 Dien menech riddere heft becocht.^{456:}
 Trecht daer af willic daer bi,⁴⁵⁷
 Want hi te sure es worden mi.^{458:}

433: hij beantwoordde haar (groet) toen hartelijk.

434: s e r e c h : bedroefd.

435: dat zij hem daar ooit zag, gezien had.

436: h a e r r e h e r t e n : voor haar hart; en = 'n.

437: o n s t e : vgl. vs. 402.

440: o p w a t s a k e n : zie vs. 42.

442: (nl. toen de koning uitgesproken was); lett.: toen de ridder het had gehoord.

445: en daar verspreidt zich ook het gerucht.

446: a l s u l c : zodanig.

448: behalve met degene die haar zou brengen.

451: h i e t m i : beval mij, droeg mij op.

453: daarin ben ik nu geslaagd.

454: s i n e n g a n c b e n o m e n : (omschrijving voor:) gedood.

456: (nl. met de dood).

457: t r e c h t d a e r a f : (vertaal:) hetgeen me daarvoor rechtens toekomt.

458: vgl. vs. 336.

*

- ¶ Doe die coninc dit verstoet,⁴⁵⁹
 460 Pensde hi in sinen moet^{460:}
 Dat wel waer mochte wesen.^{461:}
 Hi seide: 'Joncfrouwe, hort na desen.⁴⁶²
 Onse raet ende onse macht^{463:}
 Dats datment verste XIV nacht.^{464:}
 465 In canre niet beters toe gesien -^{465:}
 Hier binnen so mach vele gescien.^{466:}
 Den riddere doe euele behagede⁴⁶⁷
 Datmen den verst so lange dagede:^{468:}
 Hi wiste wel dat hem quaet ware⁴⁶⁹
 470 Ende was daer omme te meer in vare.⁴⁷⁰
 Die verste die moeste sijn alsoe;^{471:}
 Dies was die joncfrouwe blide ende vroe.⁴⁷²
 Sine liet geen hof sceden niet;^{473:}
 Dat si wilde ende dat si hiet^{474:}
 475 Dat was scire daer gedaen.⁴⁷⁵
 Nu latic dese tale hier staen⁴⁷⁶
 - Ende late dese heren dus daer bliven -
 Ende sal van Waleweine scriven.
- Daventure doet ons cont^{479:}
 480 Dat Walewein ter selver stont⁴⁸⁰

* 479: in benedenmargine de titel (samenvatting) van deze nieuwe episode bewaard: 'Hoe walewein lanceloet bescudde ende enen camp vor hem vacht.' (zie p. 25).

- 459 v e r s t o e t : zie vs. 337.
 460: overdacht hij in zijn hart.
 461: dat het wel waar zou kunnen zijn.
 462 h o r t n a d e s e n : luister hiernaar.
 463: onze raad gesteund door onze (over)macht.
 464: is dat men het (huwelijk) twee weken uitstelt.
 465: ik zie geen betere uitweg, oplossing.
 466: binnen deze tijd kan veel gebeuren (: komt tijd, komt raad).
 467 e v e l e b e h a g e d e : zeer mishaaagde, zeer slecht beviel.
 468: dat men een zo lang uitstel bepaalde.
 469 d a t h e m q u a e t w a r e : dat het ongunstig (gevaarlijk) voor hem was.
 470 i n v a r e : bevreesd.
 471: het uitstel werd (al)dus geregeld (; lett.: moest zo zijn).
 472 d i e s : daarover.
 473: zij liet dit hof (deze vergadering) niet uiteengaan.
 474: alles waartoe zij bevel gaf (; lett.: hetgeen zij wilde en beval).
 475 s c i r e : in korte tijd.
 476 t a l e : verhaal.
 479: vgl. vs. 1 en vs. 137.
 480 t e r s e l v e r s t o n t : zie vs. 138.

- *
 Sere dochte dat Lanceloet⁴⁸¹
 Ware nu in groter noet,
 Om dat hi daer af niet vernam
 Noch en gene boetscap quam.^{483/4:}
 485 Hi was te Kardole binnen⁴⁸⁵
 +Met Arturs wive, der coninginnen,
 Ende die coninc hine was daer niet.⁴⁸⁷ +189 r° c
 Mettien hi enen knape siet,⁴⁸⁸
 Tote hem riep hine doe saen:⁴⁸⁹
 490 Hi hietene om sijn ors gaen^{490:}
 - Dit was eens margens vroe -.⁴⁹¹
 Men brachte hem sijn ors doe.
 Hi sat doe op onvervaert
 Maer hine wiste waer wart⁴⁹⁴
 495 Dat was dat hi varen soude,^{494/5:}
 Maer alset selve God woude^{496:}
 Reet hi onthier ende hi vernam⁴⁹⁷
 Dat hi vorden foreeste quam.
 Daer sach hi licgen anden sande⁴⁹⁹
 500 Beide die voete ende die hande
 Vanden ridders dire bleven doet.⁵⁰¹
 Doe waendi dat ware Lanceloet.^{502:}
 Hi viel neder doe opt gras
 Van rouwen die hi hadde das.^{504:}

- * 503: tussen *neder* en *doe*: op (doorgestreept en geëxpungeerd).
 481 *dochte*: vreesde, duchtte.
 483/4: omdat hij niets van hem hoorde en omdat er ook geen bericht kwam.
 485 *te Kardole binnen*: in K.
 487 *hine*: hij (plus deel van ontkenning).
 488 *knap*: zie vs. 144.
 489 *hine*: hij hem.
 490: hij droeg hem op zijn (W.'s) paard te gaan halen.
 491 *eens margens vroe*: vroeg op een ochtend.
 494 *hine*: zie vs. 487.
 494/5: maar hij wist niet waarheen hij moest rijden.
 496: maar met Gods leiding (; zoals God het zelf wilde).
 497 *onthier ende*: totdat; *vernam*: bemerkte.
 499 *anden sande*: op de grond (vgl. vs. 217).
 501 *dire bleven doet*: die er de dood vonden.
 502: toen meende hij dat het (de overblijfselen waren van) L. (was).
 504: van droefheid die hij daarover voelde, had.

- *
 505 Hi dreef dat alre meeste seer
 Dat man sal maken nembermer⁵⁰⁶
 Noch nie maketde daer te voren,^{505/7:507}
 Om dat hi waende hebben verloren
 Lanceloet, den riddere snel.⁵⁰⁹
 510 Sident vergout hijt hem wel.⁵¹⁰
 ¶ Doen sat hi weder op sijn part⁵¹¹
 Ende reet ten foreeste ward
 Om daer te siene hoet daer stoet.⁵¹³
 Doe sach hi sinen geselle goet
 515 Neder liggen daer in dat gras.
 Here God, hoe blide hi doe was!
 Hi beette ende weende sere⁵¹⁷
 Ende seide: 'Lanceloet, geselle, here,
 Segt: wie hevet u dit gedaen?
 520 Also Lanceloet dit hevet verstaen:
 'Soe segt mi wie sidi dan?'⁵²¹
 Walewein antwerde hem daer an.⁵²²
 'Her Walewein die es min name,
 Dien harde leet es uwe mesquame.'^{524:}
 525 Doen her Lanceloet dat hoerde
 Nu hort wat hi doe antworde:
 'Walewein, live geselle goet,
 Ic hadde gewonnen den witten voet

- * 518: hs.: *laace/oet*.
 520/21: op deze plaats in het hs. schuilt een moeilijkheid. Het is mogelijk dat er tussen 520 en 521 een stukje tekst (bijv. 2 regels) is weggefallen. De tekst zorgt er nl. in het algemeen zeer nauwkeurig voor dat directe rede wordt voorbereid met 'antwoorde hij', 'zei hij', 'vroeg hij' en dergelijke. Misschien moet men ook emenderen: 'Also Lanceloet dit hevet verstaen, soe segt hi: 'Wie sidi dan?'
- 506 n e m b e r m e r : ooit.
 505/7: hij weeklaagde meer dan iemand na of voor hem.
 507 n i e : ooit.
 509 s n e l : behendig (zeer goede gevoels-waarde).
 510 later betaalde hij het hem terug (wschl.: gaf hij het bewijs van zijn grote vriendschap).
 511 s a t - o p : steeg - te.
 513 h o e t d a e r s t o e t : hoe het daar gesteld was.
 517 b e e t t e : zie vs. 170.
 521 s i d i : zijt ge.
 522 d a e r a n : daarop.
 524: aan wie uw letsel veel verdriet doet.

- Optie felle lione met crachte,^{529:}
 530 Die mi gewont hebben onsachte⁵³⁰
 Alse gi hier nu scouwen moget.⁵³¹
 Doe quam hier en ridder sonder doget,⁵³²
 Dies ic wel doe ward geware.^{533:}
 Ic bat hem dat hi quame hare;⁵³⁴
 535 Hi deet doe ende quam te mi.⁵³⁵
 Ic seide doe: "Edel riddere vri,
 Ic bidde u dat gi wel doet⁵³⁷
 Ende voret desen witten voet⁵³⁸
 Al daer die joncfrouwe nu si."⁵³⁹
 540 Doe hine hadde, sloech hi mi^{540:}
 Ende stac mede in minen lichame
 Met sinen swerde te mire mesquame.⁵⁴²
 Ende doe Walewein horde die sake,
 Nam hine met groten gemake⁵⁴⁴
 545 Ende setten vor hem op sijn gereide.^{545:}
 Uten woude voren si beide.
 *Doe hadde Walewein verhort^{546/7:}
 Secgen, dat daer ene port
 Over enen groten berch stoet,
 550 Daer een ertsatere woende vroet.^{550:}
 Doe voerdi Lanceloet al dare⁵⁵¹
 Ende bat hem dat hijs name ware
 Ende hine genase haestelike.^{552/3:}

+189 v° a

- 529: met inspanning op de bloeddorstige leeuwen.
 530 o n s a c h t e : hevig.
 531 m o g e t : kunt.
 532 s o n d e r d o g e t : eerloos.
 533: hetgeen ik maar al te zeer gewaar werd.
 534 h a r e : zie vs. 426.
 535 d e e t d o e : deed dat toen.
 537 d a t g i w e l d o e t : (ongeveer:) wees zo vriendelijk.
 538 v o r e t : breng(t).
 539 a l d a e r : waar.
 540: toen hij hem (d.i. de voet) had, bracht hij mij een slag toe.
 542 t e m i r e m e s q u a m e : zie vs. 524.
 544 m e t g r o t e n g e m a k e : zeer voorzichtig.
 545: en zette hem voor zich op zijn zadel.
 546/7: Walewein had (eens) horen zeggen dat er een stad.
 550: waar een kundig geneesheer woonde.
 551 v o e r d i : voerde hij; a l d a r e : daarheen.
 552/3: en verzocht hem (d.i. de arts) dat hij er voor zou zorgen dat hij hem (d.i. L.) spoedig zou genezen.

- *
 Dadijt, hi souden maken rike;^{554:}
 555 Ende Walewein wiesde den arsatere mere⁵⁵⁵
 Ene const die daertoe help wel sere.⁵⁵⁶
 Ende hi sciet doe van Lancelote^{557:}
 Ende voer met haesten harde grote
 Daer die brullocht wesen soude.⁵⁵⁹
 560 Lettel wiste ieman wat hi woude^{560:}
 Doen hi daer inder borch quam;
 Lettelgoet ieman ware nam⁵⁶²
 Wie hi was oft wat hi wilde
 (Daer was so menech ridder milde).⁵⁶⁴
 565 Maer eer dat quam die avont
 Soe waest menegen riddere cont.⁵⁶⁶
 Ende het was op dien dach comen^{567:}
 Dattie riddere soude hebben genomen
 Tenen wive die joncfrouwe.⁵⁶⁹
 570 Dies was int hof doe groten rouwe⁵⁷⁰
 Van allen den genen die daer waren,
 Dat so verre was gevaren.^{572:}
 ¶ Daer was een caplaen gereet.^{573:}
 Die joncfrouwe quam, al wast haer leet,
 575 Om den riddere sijn belof te doene.^{575:}
 Mettien quam daer Walewein, die coene,
 Ende vrachde daer doe oppenbare:⁵⁷⁷
 Wat manne dattie gene ware^{578:}

- *
 562: hs.: Lettetgoet.
 578: W a t : in hoofdletter geknoeid.
 554: deed hij (d.i. de arts) het, hij (d.i. W.) zou hem vorstelijk belonen.
 555 w i e s d e : leerde; m e r e : bovendien.
 556 c o n s t : (ongeveer:) kunstgreep; h a l p : hielp.
 557: en hij liet toen L. achter (; lett.: en hij scheidde toen van L.).
 559 d a e r : naar de plaats waar.
 560: weinig kon iem. vermoeden wat W. van plan was, bedoelde.
 562 l e t t e l g o e t i e m a n : bijna niemand; w a r e n a m : merkte op.
 564 m i l d e : (ongeveer:) edel - W. viel niet op te midden van zo velen.
 566 w a e s t : was het; c o n t : bekend.
 567: en nu was (dan toch werkelijk) de dag aangebroken.
 569 t e n e n w i v e : tot echtgenote.
 570 d i e s : zie vs. 472.
 572: dat het zo ver gekomen was.
 573: een kapelaan stond klaar.
 575: om de belofte aan de ridder te houden.
 577 v r a c h d e : vroeg; o p p e n b a r e : openlijk.
 578: wat voor iemand diegene was.

- *
 Die de joncfrouwe hebben soude?
 580 Die ridders vrachden wat hi woude.^{580:}
 'Wat ic wille?' - Doe sprac di quade:
 'Ic hebse gewonnen met rechter dade.'⁵⁸²
 'Wonstuse?' - 'Jaic', seithi, 'en trouwen.'⁵⁸³
 'Du liges; dat sal di noch berouwen!
 585 Du ne onfars mi in die helle,^{585:}
 Ic sal wreken minen geselle -
 Die di op trouwe ende op goet.^{587:}
 Gaf te vorne den witten voet.⁵⁸⁸
 Ende du daets dijns selfs onnere,^{589:}
 590 Want min geselle was gewont sere
 Ende du wondetsene meer daertoe!⁵⁹¹
 Dies biedic hier den hanscoe,^{592:}
 Eest dattune daers ontfaen.^{593:}
 Doe antwerde die riddere saen:
 595 'Du liges vulike alse een quaet.'^{595:}
 In wiste noit van sulker daet.⁵⁹⁶
 Alse gi mi hier tied an.⁵⁹⁷
 Alse gijs berouwenesse hebt dan,⁵⁹⁸
 Dan saelt wesen alte spade.⁵⁹⁹
 600 Mettien so ward di camp gestade.⁶⁰⁰
 Echt soe sprac die riddere doe.⁶⁰¹

- *
 584: *sal* met mislukte *a*.
 596: *lc* verbeterd tot *ln*.
 597: *tied an* verbeterd uit *tien nn*.
 599: in hoofdletter verbeterd (S > D).
 580: vgl. vs. 560.
 582 *he b s e*: heb haar; m e t r e c h t e r d a d e : op rechtmatige wijze.
 583 *w o n s t u s e*: won je haar; e n t r o u w e n : op mijn erewoord.
 585: tenzij je me ontsnapt in de hel.
 587: die jou - in de verwachting dat je je eervol zou gedragen -.
 588 *t e v o r n e*: om over te brengen.
 589: en je bracht schande over je zelf.
 591 *w o n d e t s e n e*: wondde hem.
 592: in verband daarmee bied ik hier de handschoen (, daag ik je hier uit).
 593: is het (zo) dat je hem durft aannemen.
 595: je liegt schandelijk, als een booswicht.
 596 *i n w i s t e n o i t v a n*: ik maakte me nooit schuldig aan.
 597 *t i e d a n*: ten laste legt.
 598 *g i j s*: gij erover.
 599 *s a e l t*: zal het; *a l t e s p a d e*: veel te laat.
 600 *g e s t a d e*: van kracht, geldende (m.a.w.: de omstanders erkennen en bevestigen de noodzakelijkheid van een duel in deze omstandigheden).
 601 *e c h t*: op nieuw.

- *
 Te Waleweine, ic segt u hoe:⁶⁰²
 'In weet wat gi hebt vernomen^{603:}
 Maer gi sijt an ene sotheit comen^{604:}
 605 Dat gi mi beroept, secgic u,⁶⁰⁵
 Van selker dinc alse gi spreect nu.^{606:}
 Soe hoe sore mede es gesciet,
 +Ic ne waers hier sculdech niet^{608:}
 Redene te houdene jegen u.^{609:} +189 v° b
 610 Het es so verre comen nu
 Dattie camp wesen moet.
 Ic weet mi selve nu so goet
 Ende van deser dinc so claer:⁶¹³
 Ic ontsie u niet een haer.^{614:}
 615 ¶ Walewein die sprac sine doget:^{615:}
 'Riddere, ontsiet mi oft gi moget.⁶¹⁶
 Dat wetic wel dat gi mi niet
 Van enen cleinen hare ontsiet -
 Maer God weet, ic ontsie u min!⁶¹⁹
 620 In weet oft doet min domme sin.^{620:}
 Hebdi doget, gi sultse vinden.⁶²¹
 Ic soude mi node onderwinden
 So hoger dinc, ic segt u twi:^{622/3:623}

- * 609: j e g e n : in beginletters geknoeid (wschl. begon schrijver *comen* te copiëren van de volgende regel).
 620: zelfde geval als 596.
 602 s e g t : zeg het.
 603: ik weet niet wat (voor laster) ge (over mij) hebt gehoord.
 604: maar ge begaat een dwaasheid.
 605 b e r o e p t : beticht.
 606: hoe het ook gebeurd is (, hoe het ook zij).
 608: ik zou hier niet verplicht zijn.
 609: aan u verantwoording af te leggen (òf: met u te argumenteren).
 613 c l a e r : vlekkeloos (, volmaakt onschuldig).
 614: ik ben in het minst niet bang voor u.
 615: deed zijn voortreffelijkheid in zijn woorden uitkomen (d.w.z. toonde in zijn woorden wat voor man hij was).
 616 o f t g i m o g e t : als ge kunt, als de gelegenheid zich voordoet.
 619 m i n : minder.
 620: ik weet niet of dat komt omdat ik zo dom ben (; lett.: of mijn domme begrip het veroorzaakt).
 621 d o g e t : kracht, dapperheid (vgl. ook vs. 615).
 622/3: ik zou niet graag zoiets belangrijks op me nemen (nl. het uitspreken van zo'n zware beschuldiging en het strijden in een gerechtelijk duel) - (als het recht niet aan mijn zijde was).
 623 t w i : waarom.

- *
 En es om geen spel, dat donct mi;⁶²⁴
 625 Hets om dlijf ende om di ere.⁶²⁵
 In hadde hier nembermere⁶²⁶
 U met so hoger dinc beseit,^{627:}
 In hadde wel die waerheit
 Geweten, ende oec bi welker sake.^{628/9629}
 630 Dus bleef daer harre tweer sprake.^{630:}
 Des was die joncfrouwe harde vroe⁶³¹
 Ende alle die daer waren doe,
 Ende mede die haer waren hout.^{633:}
 Ende Walewein, die riddere stout,
 635 Dede hem wapenen daer te hant.⁶³⁵
 Sine coissen hi doe bant,⁶³⁶
 Sinen halsberch scuddi ane-⁶³⁷
 Die hem wel sat na minen wane.^{638:}
 Den wapen roc hire boven doet.⁶³⁹
 640 Men brachte hem den helm goet
 Die wel jegen slage mochte,⁶⁴¹
 So wat so menne gerochte -^{642:}
 Jegen steke ende jegen slagen.^{643:}
 Hine wilde des camps niet verdragen,^{644:}
 645 Want doe hi al gewapent was,
 Dedi bringen in dat gras

- *
 626: zelfde geval als 596.
 629: *sake* met onduidelijke *a*.
 632: *alle*: tweede / verminkt.
 638: *doe*: mogelijk ook *toe* (?).
 638: *s a t*: inkt heeft niet gepakt op stok van *t*.
 624 *e n e s o m g e e n s p e l*: het gaat niet om een spelletje.
 625 *h e t s o m d l i j f*: het gaat om het leven.
 626 *i n*: ik (plus deel ontkenning).
 627: u zo zwaar beschuldigd.
 628/9 *i n h a d d e g e w e t e n*: als ik niet wist.
 629 *b i w e l k e r s a k e*: het hoe en waarom.
 630: zo eindigde daar hun beider gesprek.
 631 *d e s*: daarover; *h a r d e v r o e*: zeer verheugd.
 633: en die haar ook genegen waren.
 635 *d e d e h e m w a p e n e n*: wapende zich (desnoods met hulp van anderen); *t e h a n t*: terstond.
 636 *c o i s s e n*: beenbedekking.
 637 *h a l s b e r c h*: borstharnas; *s c u d d i a n e*: trok hij aan.
 638: die hem m.i. goed paste.
 639 *w a p e n r o c*: kled dat men over het harnas draagt; *h i r e*: hij er.
 641 *m o c h t e*: bestand was.
 642: hoe men hem ook raakte.
 643: (en niet alleen) tegen slagen, maar ook tegen steken.
 644: hij wilde het gevecht niet uitstellen.

- *
 Sijn ors dat scone was ende groet.⁶⁴⁷
 Hi seinde hem daer te deser noet.⁶⁴⁸
 Wat hulpt dat icker vele af seide?⁶⁴⁹
 650 Wel geatsemert warensen beide,⁶⁵⁰
 Daer toe waren si beide goet.^{651:}
 Si daden een rikelijc gemoet^{652:}
 Ende si hen daer soe onderstaken^{653:}
 Dat harre beider scachte braken.⁶⁵⁴
 655 Si vingen doe beide ten swerde,⁶⁵⁵
 Want elkerlijc anderen geerde.^{656:}
 Met nide si di swerde verdrogen⁶⁵⁷
 Ende grote slage daer met slogen,
 Manlijc op anderen mengen slach -^{659:}
 660 Dat hem wonderde wie dat sach.^{660:}
 Si vochten dus lange ende sere.
 Die joncfrouwe sprac: 'God onse here
 Moete Walewein nu gestarken!'⁶⁶³
 Men mochte daer sien di sparken⁶⁶⁴
 665 Die ut haren helmen spranc;
 Si maecten daer groet geclanc.⁶⁶⁶
 Daer ne was en geen verdrach:⁶⁶⁷
 Si slogen menegen swaren slach.
 +Wat hulpet dat ict lanc maecte?^{669:}
 670 Walewein sloech doe ende geraecte

+189 v° c

- *
 648: sei[n]de.
 651: D a e r : in afkortingsteken geknoeid.
 668: m e n e g e n : het zou kunnen zijn dat de tweede e geëxpungeerd was.
 647 o r s : zie vs. 167.
 648 s e i n d e h e m : sloeg een kruis.
 649 h u l p t : zou het helpen; a f : van.
 650 g e a t s e m e r t : uitgedost, uitgerust.
 651: (nl. in het vechten); d a e r t o e : bovendien.
 652: ze deden een krachtige aanval op elkaar.
 653: en ze brachten elkaar zulk een stoot toe.
 654 s c a c h t e : speren.
 655 v i n g e n t e n s w e r d e : grepen naar het zwaard.
 656: want elk van beiden begeerde de ander (aan te vallen).
 657 m e t n i d e : met felheid, verbitterd; v e r d r o g e n : hieven op.
 659: de een op de ander menige slag.
 660: zodat ieder die het zag zich verwonderde.
 663 g e s t a r k e n : kracht geven.
 664 m o c h t e : kon; s p a r k e (n) : vonk.
 666 g e c l a n c : rumoer, wapengekletter.
 667 v e r d r a c h : uitstel (pauze).
 669: zie vs. 307.

- *
 Den riddere, dat hi hem clovede⁶⁷¹
 Den helm ende al metten hovede -
 Dat hem tswaerd dore woet
 Ten scouderen eert weder stoet.^{673/4:}
 675 Daer was een gecrijs groet:
 Hi viel neder ende was doet.
 Men bantene an eens perts start⁶⁷⁷
 Men sleiptene: hi waes wel waerd!^{678:}
 Men sleiptene vord ende weder
 680 Te berge op, te dale neder.
 Aldus moten si alle bederven⁶⁸¹
 Die hen loesheiden bewerven.^{682:}
 Ic daert wel nemen op min trouwe^{683:}
 Dat nu blide was die joncfrouwe
 685 Ende alle die met hare waren!
 Walewein seide doe: 'Ic wille varen'⁶⁸⁶
 - Besien wat sijn geselle dade -.^{687:}
 Die joncfrouwe seide: 'Het es te spade.
 Ne ware, ward u bequame,^{689:}
 690 Ic wiste nu gerne sinen name.'^{690:}
 Doe sprac weder die riddere snel:
 'Joncfrouwe, men magen nomen wel.'⁶⁹²
 Hi es die beste riddere die leeft
 Ende die de werelt binnen heft,^{694:}
 695 Ende die scoenste oec daer mede.'⁶⁹⁵
 Die joncfrouwe sprac: 'Al mine bede

* 677: per[t]s (hs.: ps).
 671 c l o v e d e : kloofde.
 673/4: zo dat het zwaard in hem doordrong tot aan de schouder, eer het bleef steken.
 677 b a n t e n e : bond hem.
 678: men sleepte hem, hij had het wel verdiend.
 681 b e d e r v e n : omkomen, te gronde gaan.
 682: die zich toeleggen op trouweloosheid.
 683: ik durf wel te verzekeren (vgl. vs. 46).
 686 v a r e n : heengaan.
 687: zien hoe het met zijn vriend, Lanceloet, was.
 689: maar, als het u blijft.
 690: w i s t e : zou willen weten.
 692 m e n m a g e n n o m e n w e l : men kan (waarlijk) wel gewag van hem maken.
 694: en die de wereld bevat, die op de wereld is.
 695 d a e r m e d e : bovendien.

- Ne hebbic dan niet verloren^{697:}
 Die ic hebbe gebeden hier voren.^{700:}
 'Joncfrouwe, hi hetet Lanceloet.
 700 In sach noit sinen genoet^{700:}
 Van te doene grote daet.⁷⁰¹
 Ic wiste gerne hoet met hem staet.⁷⁰³
 Die Joncfrouwe antwerde hem des:⁷⁰³
 'Ic secgu, riddere, wat nu es:⁷⁰⁴
 705 Gi sult doen uwes selfs ere^{705:}
 Ende met mi bliven tramere.⁷⁰⁶
 Ende margen alse di sonne opgaet,
 Oft u so int herte staet,^{708:}
 So vaert daer u geselle si.⁷⁰⁹
 710 Doen sprac die riddere vri:
 'Joncfrouwe, ic sal doen u gebot.'
 'Here,' seit si, 'dat lone u Got.'
 Doe was Walewein hovescelike⁷¹³
 Ontfaen van menegen ridder rike.⁷¹⁴
 715 Al die gene di waren dare
 Namen sijns do grote ware.^{716:}
 Alset opten etentijt quam,
 Die joncfrouwe Walewein metter hant nam⁷¹⁸
 Ende dedene sitten neven hare.⁷¹⁹
 720 Si nam sijns daer gode ware^{720:}
 Ende die daer dienden in di zale
 Plagen sijns daer harde wale.^{722:}
 ¶ Doe dat eten was gedaen
 Ende die ridderen op gestaen,

697: (is dan niet tevergeefs geweest), vgl. vs. 348.

700: ik zag nooit zijns gelijke.

701: daet: (vertaal:) daden.

703: des: derhalve.

704: wat nu es: wat nu (het beste) is.

705: gij zult uzelf eer aandoen.

706: tramere: voor vandaag.

708: indien ge dat wenst.

709: so vaert daer: ga dan daarheen waar.

713: hovescelike: hoffelijk.

714: ontfaen van: ontvangen, verwelkomd door.

716: bewezen hem toen vele oplettendheden.

718: metter hant: bij de hand.

719: dedene: deed hem.

720: vgl. vs. 716.

722: zorgden heel goed voor hem.

- 725 Maecten si bliscap ende spel^{725:}
 Want hen allen voget wel.⁷²⁶
 Nu hort wat die joncfrouwe doet.
 'Walewein,' seit si, 'riddere goet,
 Ic weet wel gine wilt letten niet.⁷²⁹
- 730 *Alse gi uwen geselle siet,
 Quedten mi, des biddic u.⁷³¹ +190 r° a
 Ic bevele u te Gode nu -
 In weet wanneer ic u mer sie.^{733:}
 Ic biddu dat u goet gescie,⁷³⁴
- 735 Dat gi met uwen geselle weset
 Onthier ende hi wel geneset⁷³⁶
 Ende gi met hem comet hier.'
 Doe sprac Walewein di ridder fier:
 'Joncfrouwe, dat salic doen al,
- 740 Geeft mi God geluc ende geval.^{740:}
 ¶ Doen dese tale was gedaen⁷⁴¹
 Ginc si in hare camere saen,
 Ende doen gingen die knapen
 Waleweine saen een bedde maken
- 745 Dat rikelijc was ende scone.
 Al hadde hi gedragen crone^{746:}
 Tote Akers inden selven dage,^{747:}
 So mochte hire wel sonder sage
 Op hebben gelegen harde wel.^{748/9:}
- 750 Een knape starc ende snel
 Brachte enen cuelc sidijn^{751:}

725: maakten ze veel plezier, waren ze vrolijk.

726 v o g e t : behaagde het.

729 l e t t e n : talmen, tijd verliezen.

731 q u e d t e n m i : groet hem van mij.

733: ik weet niet wanneer ik u weer zien zal.

734 d a t u g o e t g e s c i e : dat het u goed ga.

736 o n t h i e r e n d e : totdat.

740: indien God mij genadig is; (g e v a l : voorspoed).

741 t a l e : gesprek.

746: al was hij koning geweest.

747: in (St. Jean d')Acre (d.i. Akkon, de beroemde Kruisvaardersstad) op dat ogenblik (m.a.w.: had hij tot de belangrijkste vorsten van de Christelijke wereld behoord).

748/9: (dan zou dit bed niet beneden zijn waardigheid zijn geweest).

751: e n e n c u e l c s i d i j n : een zijden matras.

- *
 Ende orcussen purperijn.^{752:}
 Een ander brachte daer gedregen
 Twe slapelakene niedwegen⁷⁵⁴
 755 Wit, gevouden ende cleene -⁷⁵⁵
 Daer noit man oec ne geene
 So goet met ogen ne sach^{756/7:}
 Alsoe daer Walewein doe op lach.
 Die si op dat bedde waren gespreet,
 760 Brachte ene joncfrouwe daer gereet⁷⁶⁰
 Een covertuer, bespringet met goude,^{761:}
 Die hi over hem hebben soude.
 Die al die werelt ware dor gaen,
 Hine hadde ne gene so gedaen
 765 Vonden, bedi si was so goet.^{764/5:765}
 Tgesticte datter ane stoet^{766:}
 Ne coste niet so lichtelike;^{767:}
 Men priset vor een coninc rike.^{768:}
 ¶ Doe dat bedde was gereet,
 770 Een knape om Waleweine geet
 Dine slapen dede comen.^{771:}
 Doe hi dat bedde hadde vernomen
 Soe rikelike ende soe goet,
 Doe seide hi in sinen moet⁷⁷⁴
 775 Dat hi noit daer ne quam

- * 761: *c o v e r t u e r*: er kan ook *c o v e r t o e r* staan.
 752: en (een) purperen hoofdkussen (purperen behoeft niet de kleur aan te duiden, het kan ook alleen een aanwijzing zijn voor de kostbaarheid van de stof).
 754 *n i e d w e g e n*: pas gewassen.
 755 *g e v o u d e n*: keurig gevouwen (: in een tijdperk vòòr mangels en strijkijzers); *c l e e n e*: fijn (: tegenover: grof).
 756/7: niemand zag ooit zulke goede lakens.
 760 *g e r e e t*: aanstonds.
 761: een deken, bezaaid met goud (borduursel).
 764/5: hij had er niet nog zo een gevonden, zò mooi was ze.
 765 *b e d i*: want.
 766: het borduurwerk dat erop was aangebracht.
 767: kostte niet weinig.
 768: men zou het aanbevelen (goedkeuren) voor een machtige koning.
 771: die hem uitnodigde (en nodigde hem uit) om te komen slapen.
 774 *i n s i n e n m o e t*: in zichzelf.

- *
 Daer hi so goet enech vernam.^{775/6:}
 Hi dede na dat hem was bewant⁷⁷⁷
 Ende ginc slapen altehant.
 Ende des margens harde vroe⁷⁷⁹
 780 Stont hi op ende nam orlof doe,⁷⁸⁰
 Ende sat met haesten op sijn part⁷⁸¹
 Ende voer te sinen geselle ward.
 Doe hi quam daer hine liet⁷⁸³
 En was hi wel genesen niet.⁷⁸⁴
 785 Al waest hem te doene swaer⁷⁸⁵
 Hi moeste na hem beiden daer⁷⁸⁶
 Onthier ende dat hem dochte^{787:}
 Dat hi wapine dragen mochte⁷⁸⁸
 Oft noet ware ende te done.^{789:}
 790 Doe dede Walewein, die coene,
 +Jegen den ertsatere alsoe
 Dat hijs blide was ende vroe,^{790/2:792:}
 Ende hietse beide ter selver stont
 Varen ende keren gesont.^{793/4:794}
 795 Si saten op so dat si vernamen⁷⁹⁵
 Dat si beide ter borch quamen.
 Men ward hens geware saen.^{797:}
 Die joncfrouwe quam jegen hen gegaen
- +190 r° b

- * 777: b e w a n t : *be* verbeterd op een (geanticipeerde) *w*
 779: marge[ns].
 775/6: vgl. weer 756/7 en 763/5 (dat hij nooit ergens kwam waar hij een zo goed (bed) vond).
 777 n a d a t h e m w a s b e w a n t : (ongeveer:) overeenkomstig de omstandigheden.
 779 h a r d e v r o e : zeer vroeg.
 780 o r l o f : afscheid.
 781 s a t - o p : besteeg.
 783 h i : d.i. W.; h i n e : hij (W.) hem (L.)
 784 h i : d.i. L.
 785 h e m : d.i. W.
 786 h i : d.i. W.; h e m : d.i. L.; b e i d e n n a : wachten op.
 787: totdat hem (W.) mogelijk toescheen (; onthier ende = totdat).
 788 h i : d.i. L.; m o c h t e : kon.
 789: als dat noodzakelijk was.
 790/2: W. beloonde de heemeester goed (vgl. vs. 554).
 792: dat hij (de geneesheer) er verheugd over was.
 793/4: (de geneesheer nam afscheid van de twee vrienden met een heilwens, vgl. ons: 'Wel thuis!').
 794 k e r e n : thuis komen.
 795 s o d a t : totdat.
 797: men bemerkte hen weldra.

- *
 Ende hietse willecome wesen.
 800 'Vrient,' seit si, 'sidi genesen?'
 'Jaic, joncfrouwe, sonder wanc;⁸⁰¹
 Des moet God hebben danc.'
 Walewein sprac: 'Joncfrouwe goet,
 Wat donct u best watmen doet?'
 805 Mijn geselle es comen nu
 Die hier gewonnen hevet u
 (Dat hem worden es te sure),^{806/7:807:}
 Maer hine wilt op dese ure⁸⁰⁸
 Niet gehuwen - dat si u cont.⁸⁰⁹
 810 Hi willet u versten toter stont⁸¹⁰
 Dat hi weder comet hier
 Met sinen magen alse ridder fier;⁸¹²
 Maer hi wilt dat gi dus blijft⁸¹³
 Ende dat gijs geen ongedout en drieft,^{814:}
 815 Al eest dat hi u dus laet.^{815:}
 Die joncfrouwe, die haer wel gemaet,⁸¹⁶
 Antwerde: 'Here, lude ende stille⁸¹⁷
 Benic gereet te sinen wille.^{818:}
 Ic sal beiden - hoe dat oec si -⁸¹⁹
 820 Alse lange alse sijn wille si.
 Ende oec salic na sinen rade⁸²¹
 Werken beide vroech ende spade.⁸²²

- *
 806: h s.: gewonnen.
 810: t o t e r : afkortingsteken zeer onduidelijk.
 816: h s.: gemaect.
 801 s o n d e r w a n c : zonder twijfel.
 806/7: (moet begrepen worden als bepaling bij 'mijn geselle').
 807: vgl. vs. 336.
 808 h i n e : hij (plus deel van ontkenning).
 809 d a t s i u c o n t : dat dient gij te weten.
 810 v e r s t e n : uitstel geven.
 812 m a g e n : (bloed)verwanten.
 813 d a t g i d u s b l i e f t (d.i. belieft): dat gij het zo goed vindt.
 814: e n d a t g i j e r g e e n d r o e f h e i d o v e r a a n d e d a g l e g t .
 815: a l l a a t h i j u z o a c h t e r .
 816 d i e h a e r w e l g e m a e t : die zich goed houdt.
 817 l u d e e n d e s t i l l e : onder alle omstandigheden.
 818: b e n i k b e r e i d t e d o e n w a t h i j w e n s t .
 819 b e i d e n : wachten; h o e d a t o e c s i : in elk geval.
 821 n a s i n e n r a d e : volgens zijn advies, verlangen.
 822 w e r k e n : handelen.

- *
 Dit behagede Lancelote wel,
 Want hi in nereste no in spel⁸²⁴
 825 Noch oec om lief no om leet
 Noch om gene dinc di hem over geet,^{826:}
 Noch om al die werelt oec mede
 En haddise niet genomen ter stede -
 Ende al omder coninginnen wille^{829:}
 830 Die hi minde lude ende stille:^{823-830:830}
 Dit was hem die meeste sake.^{831:}
 Men dede die heren wel te gemake -^{832:}
 Daer was bliscap ende spel groet.^{833:}
 Die coninginne ende oec Lanceloet⁸³⁴
 835 Saten te gadere ende spraken daer.
 Hi bequam hare wel vor waer.⁸³⁶
 Si wilde wel, hebbic vernomen,
 Dattie brullocht ware volcomen -^{838:}
 Maer si scaemde hare, dat secgic u,⁸³⁹
 840 Dat sine eyschen soude nu.⁸⁴⁰
 Dus bleven si twe dage daer;
 Ende des derdes dages daer naer
 Namen si orlof beide te samen
 Ende reden so verre dat si quamen
 845 Te Arturs hove te Karmeloet,

- *
 824: s p e l : in *sp* geknoeid.
 836: hs. heeft (toevallige?) punt achter de regel.
 837: h e b b i c : er is in verbeterd (m.i. ver > heb).
 838: h s . : waren (met foutieve n-afkorting).
 824 i n n e r e s t e : in ernst.
 826: noch om iets anders dat hem kon overkomen.
 829: en dit alles ter wille van de koningin (nl. Guenevere).
 823-830: zin is zo lang dat hij in de war is geraakt; *hi* (824) wordt herhaald in 828 *haddise* (had hij haar).
 830 l u d e e n d e s t i l l e : zie vs. 817.
 831: dit was voor hem het allerbelangrijkste (in zijn leven).
 832: men voorzag W. en L. van alles wat ze maar konden wensen.
 833: vgl. vs. 725.
 834 (dit is niet Guenevere).
 836 b e q u a m : beviel, behaagde.
 838: dat de trouwplechtigheid had plaatsgevonden.
 839 h a r e : zich.
 840 s i n e : zij hem (L.).

*

Daer doen bliscap was wel groet⁸⁴⁶
 Om dat si beide comen waren.

Si telden hoe si hadden gevaren^{848:}
 Den coninc ende der coninginnen.

850 Des waren si blide in haren sinne
 Dat hen dus was vergaen.^{851:}

+Nu latic hier af die tale staen⁺¹

Ende sal u vertellen alsict vernam⁺²

Hoe Torec irst ter werelt quam^{+3:}

Ende hoe hi daerna quam te hove

Ende ward een riddere van groten love.⁺⁵

+190 r° c

- * +5: hs.: grote (n-afkorting vergeten).
 846 daer doen: waar toen.
 848: ze vertelden wat ze beleefd hadden.
 851: dat het hun zo goed was vergaan.
 +1 vgl.-5.
 +2 alsict vernam: zoals ik het hoorde
 +3: hoe (en waar) Torec geboren werd.
 +5 van groten love: van vermaardheid.